

**BİR İLKÖĞRETİM OKULU VE İŞ OKULUNDA
ÇALIŞAN OKUL YÖNETİCİSİ VE
ÖĞRETMENLERİN ZİHİN ENGELLİ BİREYLERİN
İŞE YERLEŞTİRİLMELERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ**

Ayhan GÜNDOĞDU
(Yüksek Lisans Tezi)
Eskişehir 2010

**BİR İLKÖĞRETİM OKULU VE İŞ OKULUNDA ÇALIŞAN
OKUL YÖNETİCİSİ VE ÖĞRETMENLERİN ZİHİN ENGELLİ BİREYLERİN
İŞE YERLEŞTİRİLMELERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ**

Ayhan GÜNDOĞDU

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Özel Eğitim Anabilim Dalı
Danışman: Yrd. Doç. Dr. E. Sema BATU**

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Mayıs 2010**

ÖZET

BİR İLKÖĞRETİM OKULU VE İŞ OKULUNDA ÇALIŞAN OKUL YÖNETİCİSİ VE ÖĞRETMENLERİN ZİHİN ENGELLİ BİREYLERİN İŞE YERLEŞTİRİLMELERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Ayhan GÜNDOĞDU

Özel Eğitim Ana Bilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Mayıs 2010

Danışman: Doç. Dr. E. Sema Batu

Bu araştırmanın amacı, okul yöneticileri ve öğretmenlerin zihin engelli bireylerin işe yerleştirilmelerine ilişkin görüş ve önerilerini belirlemektir. Araştırma Eskişehir ili Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı Av. Lütfi Ergökmen İlköğretim Okulu ve İş Okulunda çalışan 17 öğretmenle gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma, durum saptamaya yönelik betimsel bir çalışmadır. Veriler yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır. Görüşmeler ses kayıt cihazına kaydedilmiş, daha sonra kayıtların dökümleri yapılarak analiz edilmiştir. Araştırmada elde edilen veriler frekans biçiminde ifade edilmiştir.

Araştırma sonucunda, okul yöneticisi ve öğretmenlerin zihin engelli bireylerin istihdamı öncesinde iş alanlarının belirlenerek buna uygun becerilerin öğretilmesinin gerekliliği ile okulda kazandırılan beceriler ve çalışma alanları ortaya konmuştur. Bunun yanı sıra istihdam sırası ve sonrasında eğitim kurumlarının izleme çalışmalarını sürdürmesinin önemli olduğu, devletin istihdama yönelik çıkardığı yasaları uygulama boyutunda daha ciddi izlemesi ve ailelerin çocuklarına istihdamın her boyutunda destek olması sonuçları da ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İstihdam, zihin engelli

ABSTRACT**OPINIONS OF TEACHERS AND SCHOOL ADMINISTRATORS
OF A VOCATIONAL SCHOOL ABOUT JOB PLACEMENT OF
INDIVIDUALS WITH MENTAL RETARDATION**

Ayhan GÜNDOĞDU

Department of Special Education

Anadolu University, Institute of Educational Sciences

May 2010

Supervisor: Assist.Prof. Emine Sema Batu

The purpose of the present study was to determine the opinions and suggestions of teachers and school administrators about job placement of individuals with mental retardation. The study was conducted with 17 teachers who were working in Av. Lütfi Ergökmen Elementary School and Vocational School. Semi-structured interviews were conducted with the participants and the data were presented with frequencies.

The results of the study revealed that job opportunities appropriate for the individuals with mental retardation should be determined and job skills related to those jobs should be taught to these individuals. Besides, schools should follow up the places where their students were placed was one of the important findings. Also, another finding of the study was that government should control the application of the laws related with the job placement of individuals with special needs. Parents should be a part of their child's education and job placement as well.

Key Words: Job placement, individuals with mental retardation

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Ayhan GÜNDOĞDU'nun "Bir İlköğretim Okulu ve İş Okulunda Çalışan Okul Yöneticisi ve Öğretmenlerin Zihin Engelli Bireylerin İşe Yerleştirilmelerine İlişkin Görüşleri" başlıklı tezi 07.05.2010 tarihinde, aşağıda belirtilen jüri üyeleri tarafından Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca Özel Eğitim Anabilim Dalı Zihin Engelliler Öğretmenliği programı yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

	Adı-Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	: Yard.Doç.Dr.Sema BATU	
Üye	: Prof.Dr.Süleyman ERİPEK	
Üye	: Doç.Dr.Atilla CAVKAYTAR	
Üye	: Doç.Dr.Mehmet GÜLTEKİN	
Üye	: Yard.Doç.Dr.Arzu ÖZEN	

Prof.Dr.Esmahan AĞAOĞLU
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu araştırma, okul yöneticileri ve öğretmenlerin zihin engelli bireylerin çalışma hayatında yer almalarına ilişkin görüş ve önerilerini belirlemek üzere yapılmıştır.

Araştırma sürecinin her aşamasında beni yönlendiren, bilgi birikimini sonuna kadar paylaşan, her zaman yanımda olan, pozitif enerjisiyle aydınlanan bir çalışma ortamında olmamı sağlayan tez danışmanım Doç. Dr. Emine Sema Batu'ya sonsuz teşekkür ederim.

Araştırma çalışmamı gerçekleştirme ile ilgili olarak beni cesaretlendiren ve her türlü desteği benden esirgemeyen arkadaşlarım Gazi ACAR ve Çimen ACAR'a teşekkür ederim.

Araştırmaya sağladıkları katkılardan dolayı Eskişehir Av. Lütfi Ergökmen İlköğretim Okulu ve İş Okulu yönetici ve öğretmenlerine en içten teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmamı gerçekleştirdiğim süreç içerisinde bana gereken desteği veren ve görüşlerini bildiren hocalarım Prof. Dr. Süleyman ERİPEK'e, Yrd. Doç. Dr. Oğuz GÜRSEL'e, Doç. Dr. Atilla CAVKAYTAR'a, Doç. Dr. Arzu ÖZEN'e, sonsuz teşekkürler ederim.

Yüksek lisans çalışmalarımda sürekli beni motive eden sevgili yeğenlerim Pınar GÜNDOĞDU ve Burcu GÜNDOĞDU'ya çok teşekkür ediyorum.

Araştırmamı gerçekleştirme süreci içinde sürekli yanımda olan, gereken her türlü desteği bana sağlayan, çağdaş, insancıl özellikleriyle beni hep olumlu yönde etkileyen sevgili eşim Funda GÜNDOĞDU'ya sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayhan GÜNDOĞDU, Mayıs 2010

İÇİNDEKİLER

Sayfa

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ	ii
ABSTRACT.....	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÖZGEÇMİŞ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLO LİSTESİ.....	x

1. GİRİŞ

1.1. Zihin Engelliliğin Tanımlanması	3
1.2. Zihin Engellilere Yönelik Sınıflamalar.....	4
1.3. Zihin Engelli Bireylerin Eğitim Ortamları.....	6
1.3.1. Okul Öncesi Eğitim	6
1.3.2. İlköğretim	7
1.3.3. İş Eğitim Merkezleri.....	7
1.3.4. İş Okulları.....	8
1.4. Zihin Engelli Bireylerin İstihdamları.....	11
1.5. Problem.....	12
1.6. Amaç.....	15
1.7. Önem.....	16
1.8. Sınırlılıklar.....	16

2. YÖNTEM.....17

2.1. Araştırma Modeli.....	17
2.2. Verilerin Toplanması Süreci.....	17
2.3. Görüşmelerin Yapılması.....	19
2.3.1. Katılımcılar.....	19
2.3.2. Görüşme Klavuzu.....	21

2.3.3. Görüşme İlkeleri.....	21
2.4. Verilerin Toplanması.....	22
2.5. Görüşmeler.....	22
2.6. Verilerin Dökümü ve Analizi.....	23
3. BULGULAR.....	25
3.1. Okul Yöneticisi ve Öğretmenlerin Zihin Engelli Bireylerin İşe Yerleştirilmelerine İlişkin Görüşleri.....	25
3.1.1. Zihin Engelli Bireylerin İş Okulundan Mezun Olduktan Sonra Çalışma Hayatında Yer Almalarına İlişkin Görüşleri.....	25
3.2. Okul Yöneticisi ve Öğretmenlerin İstihdam Öncesi Durumla İlgili Görüşleri	27
3.2.1. Zihin Engellilerin İstihdamına Yönelik Kanuni Düzenlemeler İlişkin Görüşleri.....	27
3.2.2. Kazanmaları Gereken Becerilere İlişkin Görüşleri.....	29
3.2.3. Okulda Kazandırılan Becerilere İlişkin Görüşleri.....	30
3.2.4. Becerileri Kazanma Düzeyi İle İlgili Görüşleri.....	32
3.2.5. Kazanmaları Gereken Becerilerle İlgili Önerileri.....	33
3.2.6. Yerleştirilebilecekleri İş Alanlarına İlişkin Görüşleri.....	34
3.2.7. Zihin Engeli Bireylerin Bu İş Alanlarına Yerleştirilme Nedenlerine İlişkin Görüşleri.....	35
3.2.8. İstihdam Öncesi Okula Düşen Görevlere İlişkin Görüşleri.....	37
3.2.9. İstihdam Öncesi Aileye Düşen Görevlere İlişkin Görüşleri.....	38
3.3. Okul Yöneticisi ve Öğretmenlerin İstihdam Sırası Durumla İlgili Görüşleri.....	40
3.3.1. İstihdam Sırasında Okula Düşen Görevlere İlişkin Görüşleri.....	40
3.3.2. İstihdam Sırasında Aileye Düşen Görevlere İlişkin Görüşleri.....	42

3.3.3. İstihdam Sırasında Devlete Düşen Görevlere İlişkin Görüşleri.....	44
3.3.4. İşverenlerle İlgili Görüşleri.....	45
3.4. Okul Yöneticisi ve Öğretmenlerin İstihdam Sonrası Durumla İlgili Görüşleri.....	47
3.4.1. İstihdam Sonrasında Eğitim Kurumlarına Düşen Görevlere İlişkin Görüşleri.....	47
3.4.2. İstihdam Sonrasında Eğitim Kurumlarının Üzerlerine Düşen Görevleri Gerçekleştirme Düzeyiyle İlgili Görüşleri.....	49
3.4.3. İstihdam Sonrasında Ailelere Düşen Görevlere İlişkin Görüşleri.....	50
3.4.4. İstihdam Sonrasında Ailelerin Üzerlerine Düşen Görevleri Gerçekleştirme Düzeyiyle İlgili Görüşleri.....	52
3.4.5. İstihdam Sonrasında Devlete Düşen Görevlere İlişkin Görüşleri.....	53
3.4.6. İstihdam Sonrasında Devletin Üzerine Düşen Görevleri Gerçekleştirme Düzeyiyle İlgili Görüşleri.....	55
3.4.7. İstihdam Sonrasında İşverenlere Düşen Görevlere İlişkin Görüşleri.....	57
3.4.8. İstihdam Sonrasında İşverenlerin Üzerine Düşen Görevleri Gerçekleştirme Düzeyiyle İlgili Görüşleri.....	58
4. TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	61
4.1. Tartışma.....	61
4.2. Öneriler.....	66
4.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler.....	66
4.2.2. İleriki Araştırmalara Yönelik Öneriler.....	67
EKLER.....	68
KAYNAKÇA.....	86

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1.3.4. İş Okulları Haftalık Ders Çizelgesi.....	9
Tablo 2.7. Görüşme Kodlama Anahtarında Yer Alan Soruların Güvenirlilik Yüzdeleri.....	24
Tablo 3.1.1. Zihin Engellilerin İş Okulundan Mezun Olduktan Sonra Çalışma Hayatında Yer Almaları Hakkında Neler Düşünüyorsunuz?.....	26
Tablo 3.2.1. Zihin Engellilerin İstihdamına Yönelik Olarak Kanuni Düzenlemeler Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?.....	27
Tablo 3.2.2. Kazanmaları Gereken Beceriler Nelerdir?.....	30
Tablo 3.2.3. Siz Okulda Bu Becerilerin Öğretimine Yönelik Neler Yapıyorsunuz?.....	31
Tablo 3.2.4. Bu Becerileri Kazanıyorlar mı?.....	32
Tablo 3.2.5. Yanıtınız Hayırsa Bu Konudaki Önerileriniz Neler Olabilir?.....	34
Tablo 3.2.6. Zihin Engelli Bireylerin Ne Tür İşlere Yerleştirilebileceğini Düşünüyorsunuz?.....	35
Tablo 3.2.7. Zihin Engelli Bireylerin Neden Bu İşlere Yerleştirilebileceğini Düşünüyorsunuz?.....	36
Tablo 3.2.8. Zihin Engelli Birey Bir İş Yerine Yerleştirilmeden Önce Okul Neler Yapmalı?.....	38
Tablo 3.2.9. Zihin Engelli Birey Bir İş Yerine Yerleştirilmeden Önce Aileler Neler Yapmalı?.....	39
Tablo 3.3.1. Zihin Engelli Birey Bir İş Yerine Yerleştirildiğinde Okul Neler Yapmalı?.....	41
Tablo 3.3.2. Zihin Engelli Birey Bir İş Yerine Yerleştirildiğinde Aileler Neler Yapmalı?.....	43
Tablo 3.3.3. Zihin Engelli Birey Bir İş Yerine Yerleştirildiğinde Devlet Neler Yapmalı?	44
Tablo 3.3.4. İşverenler Boyutundaki Düşünceleriniz Nelerdir?.....	46
Tablo 3.4.1. Eğitim Kurumlarına Düşen Görevler Hakkında Neler Düşünüyorsunuz?.....	48

Tablo 3.4.2. Eğitim Kurumlarına Düşen Görevlerin Gerçekleşme Düzeyi Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?.....	50
Tablo 3.4.3. Ailelere Düşen Görevler Hakkında Neler Düşünüyorsunuz?.....	51
Tablo 3.4.4. Ailelerin Üzerlerine Düşen Görevleri Gerçekleştirme Düzeyi Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?.....	52
Tablo 3.4.5. Devlete Düşen Görevler Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?	54
Tablo 3.4.6. Devletin Üzerine Düşen Görevleri Gerçekleştirme Düzeyi Hakkında Neler Düşünüyorsunuz?	56
Tablo 3.4.7. İşverene Düşen Görevler Hakkında Neler Düşünüyorsunuz?.....	57
Tablo 3.4.8. İşverene Düşen Görevlerin Gerçekleşme Düzeyi Hakkında Neler Düşünüyorsunuz?.....	59

1.GİRİŞ

Bireylerin yaşam süreci içindeki en önemli hedeflerinden birisi de bilgi, beceri ve istekleri doğrultusunda bir işe yerleşerek yaşamlarını sürdürebilmektir. Bireyler bu hedefe ulaşabildikleri takdirde, ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarının yanında, toplumda üretici rolünü de kazanmış olmaktadır. Bu kazanımlara sahip bir birey ise üretici ve verimli bir birey olarak yaşadığı toplumun bir parçası olmaktadır. Toplumu oluşturan bireylerin bu kazanımlara sahip olması da toplumsal yaşamı olumlu yönde etkileyecektir. Zihin engelli bireylerin de yaşadığımız toplumun bir parçası oldukları yadsınamaz bir gerçektir. Dolayısıyla, zihin engelli bireylerin de bilgi, beceri ve istekleri doğrultusunda bir işe sahip olma ve onu sürdürebilmeye yönelik hedeflerinin olması en doğal haklarıdır. Engelli olmak, hele de zihin engelli bir birey olmak, bu hedeflere ulaşmayı biraz daha güçleştirmektedir. Zihin engelli bireylerin bilgi, beceri ve isteklerinin göz önüne alınarak eğitim faaliyetlerinin sürdürülmesi ve bu unsurlar doğrultusunda bir işe yerleştirilmesi, bireyin toplum içindeki konumunu olumlu yönde etkilemektedir. Zihin engelli bireyleri toplumla bütünleştirme, topluma kazandırma konusunda yapılacak çalışmalarda eğitim kurumlarının görevleri önemli bir yer almaktadır. 2709 sayılı T.C Anayasası'nın 42. maddesinde görüldüğü gibi "Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz." hükmü ile bireylerin eğitim hakkı çok net bir şekilde belirtilmiştir. Yine T.C Anayasası'nın 49. maddesinde yer alan "Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir" ifadesi de zihin engelli bireylerin çalışma hayatında yer alabilecekleri sonucunu ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra T.C Anayasası'nın 61. maddesinde ise "Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına uyumlarını sağlayıcı tedbirleri alır" hükmü ve "Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır" ve "Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur" hükümleri yer almaktadır.

T.C Anayasası'nın 42. maddesi ile zihin engelli bireylerin toplumun bir parçası olabilmeleri için gerekli eğitim-öğretim faaliyetlerinden faydalanmaları, 49. madde ile belirtilen çalışma hakkını elde edebilmeleri ve 61. madde ile belirtilen sakatların korunması ve topluma intibaklarının sağlanması için gereken her türlü tedbirin alınması, gerekli teşkilat ve tesislerin kurulmasına yönelik hükümlere dayanarak, zihin engelli bireylerin çalışma hayatında yer almalarının bir hak olduğu ve devletin gerekli

düzenlemeleri yaparak bu bireyleri topluma kazandırma görevi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bireyin toplum içinde saygın bir yer edinebilmesinin değişik yolları vardır. Toplum içinde saygın bir yer edinebilmemizi sağlayan yollardan biri de iş ve meslek sahibi olmaktır (Baran, 2003). Özel eğitime gereksinimi olan bireylerin toplumsal yaşama başarılı geçiş yapabilmeleri için, hem mevcut okul programlarında, hem de yetişkin yaşama hazırlama programlarında özel bir uğraşıya gereksinim vardır (Wehman, 1996). Yapılan çalışmalar gelişimsel geriliği olan bireylerin gerekli destek hizmetlerden yararlanamadıklarında, ev ve toplumsal yaşam düzenlemelerinde ve iş edinmede önemli güçlüklerle karşılaştıklarını göstermektedir (Newton, Olson ve Horner, 1995).

Eğitimin temel amacı; bireylerin gereksinimleri ve bireysel farklılıkları dikkate alınarak geliştirilecek olan programlar sayesinde bireylere, üretici olma, iletişim ve kendini gerçekleştirme yeterliliği kazandırmaktır. Ancak her bireyin öğrenme özellikleri farklılıklar göstermektedir. Farklılıkların daha fazla gözlemlendiği durumlarda ise, genel eğitim hizmetlerinin yetersiz kaldığı, özel eğitim hizmetlerinin gerekli olduğu görülmektedir (Kırcaali-İftar, 1998, s. 3). Özel eğitim hizmetlerine gereksinim duyan bireyler arasında zihin engelliler grubu diğer engel gruplarına göre daha fazla yaygınlık göstermektedir. Tüm özel gereksinimli bireyler söz konusu olduğunda bu bireylere sağlanacak özel eğitim 31.05.2006 tarihli resmi gazetede yayınlanan Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde "Özel eğitime gereksinimi olan bireylerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için özel yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri ile bu bireylerin özellikleri ve akademik yeterlilikleri dikkate alınarak uygun ortamlarda sürdürülen eğitim" olarak tanımlanmaktadır.

Özel eğitim denildiğinde genellikle zihinsel engeli olan bireyler düşünülmeyle birlikte özel eğitim alanında gerçekleştirilen çalışmaların yalnız bu grubu göre yapıldığı düşünülmektedir. Zihin engelliliğin pek çok tanımı yapılmış, yapılan bu tanımlar tartışılmış, yeniden gözden geçirilmiştir (Çifci-Tekinarslan, 2008, s.137).

1.1.Zihin Engelliliğın Tanımlanması

Geçmişten bu yana zihin engeline yönelik birçok tanım yapılmıştır. Yapılan tanımlar farklı amaçlara yönelik yapıldığından dolayı, süreç içinde bazı tartışmaların oluşması sonucunda yeni tanımlamalara gidilmiştir. American Association on Intellectual and Developmental Disabilities- AAIDD (Amerikan Zihinsel ve Gelişimsel Yetersizlikler Birliği) tarafından oluşturulan bir komite 1959 yılından beri zihinsel engellilik tanımlarının rotasını belirlemektedir. AAIDD'nin hazırladığı son yönerge ise 2002 yılındadır.

2002'de AAIDD zeka geriliği adı altında, zihinsel engelliliği şöyle tanımlamıştır:

Zeka geriliği, zihinsel işlevde bulunma ve kavramsal, sosyal ve pratik uyumsal becerilerde kendini gösteren uyumsal davranışların her ikisinde anlamlı sınırlılıklar olarak karakterize edilen bir yetersizliktir (Eripek, 2009, s. 64).

Yapılan tanımda, tanımın uygulanması için gerekli görülen bazı varsayımlar yer almaktadır. Bunlar:

Varsayım 1. Mevcut işlevlerdeki sınırlılıklar, bireyin yaşları ve kültürü için tipik toplumsal çevre koşulları içerisinde ele alınmalıdır.

Varsayım 2. Geçerli bir değerlendirme, kültürel ve dil farklılıklarını olduğu kadar iletişim, duygusal, motor ve davranışsal etmenleri de göz önünde bulundurur.

Varsayım 3. Bireydeki sınırlılıklar çoğu kez güçlü olduğu özellikleriyle birlikte.

Varsayım 4. Sınırlılıkları belirtmenin önemli amacı, gereksinim duyulan yardımların profilini geliştirmektir.

Varsayım 5. Belirli bir süre uygulanan bireyselleştirilmiş yardımlarla zihinsel yetersizliği olan bireyin yaşam işlevlerinde genellikle ilerleme olacaktır (Çifci-Tekinarslan, 2008, s. 138).

Zihinsel yetersizlikle ilgili yapılan ilk tanımlara bakıldığında, tanımların belirli bir disiplin alanında yapıldığı ve o alana hizmet ettiği görülmektedir. Bu şekilde bakıldığında tıp alanına yönelik belirlenen bir zihinsel yetersizlik tanımının eğitimciler açısından anlamlı olmadığı görülmektedir (Heward, 2002).

Zihinsel yetersizlik gösteren bireylerin bazı özel hizmetlerden faydalanabilmesi açısından tanımlamanın yapıldığı süreç önem kazanmaktadır. Akademik, sosyal ve öz bakım becerileri alanlarında bazı çocuklardaki yetersizlikler yaşitlarıyla karşılaştırıldığında belirgin bir farklılık gözlenmektedir. Zihinsel yetersizliği olan çocuklar düşünüldüğünde bu çocukların grup içinde çok fazla bir yer kaplamadığı görülmektedir. Oysa okul öncesi dönemde ve ilköğretimin ilk yıllarında bile fark edilmesi zor olan, hafif düzeyde zihinsel yetersizlik gösteren çocuklar grubun büyük bölümünü oluşturmaktadırlar (Heward, 2002). Dar bir çerçeve içinde yapılan tanımların, çocukları özel eğitim hizmetlerinden mahrum bırakması söz konusu olmaktadır (Thomas, 1996). Dolayısıyla, ülkemizde zihin engellilerin eğitsel hizmetlerden yararlanmalarına yönelik yapılmış olan tanımları Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde bulmak mümkün olmaktadır. T.C.Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığının, Özürlüler Kanunu ve İlgili Mevzuatında yer alan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2006) dikkate alındığında zihin engellilere yönelik yapılan tanımlama şu şekildedir:

“Zihinsel işlevler bakımından ortalamanın iki standart sapma altında farklılık gösteren, buna bağlı olarak kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde eksiklikleri ya da sınırlılıkları olan, bu özellikleri 18 yaşından önceki gelişim döneminde ortaya çıkan ve özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine ihtiyaç duyan bireyi ifade eder” (MEB, 2006)

1.2. Zihin Engellilere Yönelik Sınıflamalar

Zihin engelli bireylerin kendilerine sağlanacak eğitim hizmetleri, bireylerin engelden etkilenmişlik düzeyine göre farklılık göstermektedir. Zihin engelli bireylerin farklı kaynaklarda farklı şekillerde sınıflandığı gözlenmektedir. Günümüzde yapılan

uygulamaların sınırlarını belirleyen Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (MEB, 2006) zihin engelli bireylerle ilgili olarak şöyle bir sınıflama yer almıştır:

1. **Ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan birey:** Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki eksiklikleri nedeniyle öz bakım becerilerinin öğretimi de dahil olmak üzere yaşam boyu süren, yaşamın her alanında tutarlı ve yoğun özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireyi kastetmektedir.
2. **Çok ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan birey:** Bireyin zihinsel yetersizliği yanında başka yetersizlikleri bulunması nedeniyle öz bakım, günlük yaşam ve temel akademik becerileri kazanamaması nedeniyle yaşam boyu bakım ve gözetime ihtiyacı olan bireyi kastetmektedir.
3. **Orta düzeyde zihinsel yetersizliği bulunan birey:** Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki sınırlılık nedeniyle temel akademik, günlük yaşam ve iş becerilerinin kazanılmasında özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine yoğun şekilde ihtiyaç duyan bireyi kastetmektedir.
4. **Hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan birey:** Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki hafif düzeydeki yetersizliği nedeniyle özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine sınırlı düzeyde ihtiyaç duyan bireyi kastetmektedir. (MEB, 2006)

Görüldüğü gibi Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde yapılan sınıflamada eğitsel bir yaklaşım benimsenmiş ve bireyin gereksinimleri dikkate alınmıştır. Zihin engelli bireyler için hazırlanan özel eğitim hizmetlerinin ulaşmak istediği nokta, bu bireylerin bağımsız yaşam becerilerine sahip olmalarını sağlamaktır. Bağımsız yaşam becerileri ise; başarının oluşması için gerekli olan temel beceriler, uyumsal davranışlar için gerekli olan beceriler, günlük yaşam becerileri ile topluma uyum kazanmasını sağlayan beceriler, mesleğe hazırlık ve mesleki becerileri kapsamaktadır (Cavkaytar, 1999). Zihin engelli bireylerin bu becerileri kazanabilmeleri için yine Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nin 37. maddesine bakıldığında, bu maddede özel eğitime gereksinimi olan bireylerin eğitimlerini öncelikle, yetersizliği olmayan akranlarıyla birlikte kaynaştırma yoluyla sürdürmeleri esas olmakla birlikte, bu bireyler için Bakanlıkça her tür ve kademedede örgün ve yaygın özel eğitim okul ve kurumlarının açılması hükmünün yer aldığı görülmektedir.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nden yola çıkarak bu bireylerin farklı eğitim ortamlarından eğitim hizmetlerini alacağı görülmektedir. Zihin engelli bireylerin topluma kazandırılması, toplum içinde üretici bir rol alabilmesi için, bireyin düzeyine uygun özel eğitim hizmetlerinden aşamalı olarak yararlanması gerekmektedir. Dolayısıyla zihin engelli bireyler için hazırlanmış eğitim kurumlarının yapılarına bakmak faydalı olacaktır.

1.3. Zihin Engelli Bireylerin Eğitim Ortamları

Zihin engelli bireylerin toplum içinde üretici bir pozisyona gelmesi için gerekli bilgi ve becerilerin kazandırıldığı eğitim ortamlarının amaçları ve bu amacı gerçekleştirmek için yapılması gerekenler ve uygulanma aşaması önem arz etmektedir.

1.3.1. Okul Öncesi Eğitim

Özel eğitim tanısı konulmuş bireyler düşünüldüğünde, okul öncesi eğitim sürecinde iletişim ve temel yaşam becerilerinin geliştirilmesi ön plandadır. Bu anlamda okul öncesi eğitim zihin engelli bireyler için toplumsallaşmanın belki de ilk basamağını oluşturmaktadır.

Özel eğitim gereksinimi olduğu tespit edilen çocuklar için okul öncesi eğitim mecburidir. Özel eğitim gereksinimi tespit edilen, 37-72 ay arasında yer alan çocukların okul öncesi eğitimlerinde ilk tercih edilecek kurumlar okul öncesi eğitim kurumlarıdır. Fakat bu bireylere yönelik okul öncesi özel eğitim kurumları ile özel eğitim sınıfları da açılabilir. Bunun yanı sıra, bireylerin gelişim özellikleri dikkate alınarak okul öncesi eğitim süreci bir yıl daha uzatılabilir (MEB, 2006).

Zihin engelli bireylerin toplum içinde yer alması, iletişim becerilerinin gelişmiş olması, başka bir deyişle üretici olmasında okul öncesi eğitimin önemi yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.3.2. İlköğretim

İlköğretim okullarında özel eğitim gerektiren bireylerin, olumlu insan ilişkileri kurabilmesi, kendini anlaması, teknolojik ve fiziki çevreye uyum sağlaması ve bağımsız yaşam becerilerini geliştirebilmesi hedeflenmektedir.

Özel eğitime gereksinimi olan bireyler ilköğretimlerine kaynaştırma uygulamaları kapsamında akranları ile birlikte devam edebilecekleri gibi, eğitimlerini bu bireyler için açılmış olan ilköğretim okullarında da sürdürebilirler. İlköğretim programlarına denk olmayan eğitim programlarını tamamlayan özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ise özelliklerine uygun okul ve kurumlara yönlendirilerek özel eğitim hizmetlerinden faydalanmaktadırlar. Zihin engelli bireylerin eğitim gördüğü ilköğretim okullarında işlenen derslere bakıldığında 1-8. sınıflarda işlenen dersler sınıf öğretmeni tarafından okutulmakla birlikte 4-8. sınıflarda görsel sanatlar, beden eğitimi, din kültürü ve ahlak bilgisi, müzik dersleri ile 6-8. sınıflarda yer alan teknoloji ve tasarım dersleri alan öğretmeni tarafından okutulabilir. Sınıf öğretmenleri alan öğretmenin okuttuğu derslerde de yer alırlar (MEB, 2006).

1.3.3. İş Eğitim Merkezleri

Zihin engelli bireylere yönelik iş eğitim merkezleri bağımsız yaşam becerilerinin yanında temel akademik becerilere de yer veren eğitim kurumlarıdır. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinin ilgili maddesine bakıldığında, zorunlu öğrenim çağı dışında kalan ve genel eğitim programlarından faydalanamayacak düzeyde olmasından dolayı özel eğitime gereksinim duyan bireylerin, temel yaşam becerilerini arttırmak, toplum içinde uyumlu olmalarını sağlamak, onları bir iş için gerekli olan becerilerle donatmak amacıyla konu ve süreleri açısından farklılıklar gösterebilen meslek kurslarının düzenlendiği resmi ya da özel yaygın eğitim kurumları olarak belirtilmektedir. Açılan kurs programlarında içinde bulunulan çevrenin sosyal, kültürel, ekonomik özellikleri ve istihdam olanakları dikkate alınır. Herhangi bir kurs programını tamamlayan kursiyer, daha sonra farklı bir kurs programından faydalanma olanağına da sahiptir (MEB, 2006).

1.3.4. İş Okulları

Zihin engelli bireylerin istihdam süreci düşünüldüğünde, iş okulları bu bireyleri toplum içinde üretici kılabilen iş ve mesleğe yönelik temel bilgi ve becerilerin yoğun olarak kazandırılmaya çalışıldığı eğitim kurumları olarak karşımıza çıkmaktadır. İlköğretimlerini tamamlayan, özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin ortaöğretim programlarına devam edememesi durumunda, 21 yaşından gün almamış özel eğitim gerektiren bireyler için açılan iş okullarında zihin engelli bireylerin temel yaşam becerilerini daha üst seviyeye çıkarmak, topluma uyum sağlamış bireyler haline getirmek, iş ve mesleğin gerektirdiği becerileri vermek üzere resmi ve özel kurumlar açılmaktadır. (MEB, 2006).

Zihin engelli bireylerin toplumsal yaşam içinde yer alabilmeleri, onların istihdam edilmeleriyle ilgili olduğundan iş ve mesleğin gerektirdiği becerilerin kazandırıldığı iş okullarındaki hizmetlerin yürütülme süreci önem arz etmektedir.

İş okullarının işleyişi incelendiğinde şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır: Zihin engelli bireylere hizmet veren iş okullarında akademik bilgi ve becerilerle birlikte iş eğitime yönelik uygulamaların da yer aldığı bir eğitim programına yer verilmektedir. Bu kurumlarda sınıf mevcutları en fazla 10 kişiden oluşmaktadır. İş okulları programında yer alan dersler zihin engelliler öğretmenleri tarafından okutulmakla beraber beden eğitimi, görsel sanatlar, müzik dersleri ve atölye laboratuvar dersleri alan öğretmenleri tarafından okutulabilir. Ancak alan öğretmenleri tarafından okutulan derslere sınıf öğretmenleri de katılmaktadır. İş okullarındaki program dört yıllık bir süreyi kapsamaktadır. Birinci sınıfa kapsayan süreçte zihin engelli bireylere akademik bilgi ve becerilerin yanı sıra atölye çalışmaları için gerekli olan temel bilgi ve beceriler kazandırılır. Daha sonraki sınıflarda ise akademik bilgi ve becerilerin kazandırılmasına devam edilirken, atölyelerde yapılan çalışmalar uygulamalı atölye dersleri halini almaktadır. Uygulamalı iş eğitimi dersleri çevresel şartlar ve istihdam edilebilecek alanlar göz önüne alınarak belirlenmektedir. İş yerine yerleştirilen zihin engelli bireyler haftada bir gün kültür ve meslek derslerini alırken kalan dört günlük süreçte de iş yerlerinde eğitim görmeye devam ederler (MEB, 2006). Zihin engelli bireylerin

eğitimlerini sürdürdüğü iş okullarında uygulanan haftalık ders çizelgesi Tablo 1.3.4.'de görülmektedir.

Tablo 1.3.4.
İş okulları haftalık ders çizelgesi

DERSLER		SINIFLAR		
		1. Sınıf	2,3 ve 4. Sınıf İş Yerinde Çalışamayacak Durumda Olanlar	2,3 ve 4. Sınıf İşe Yerleştirilenler İle Uygulama Atölyesinde Çalışanlar
Zorunlu Dersler	Türkçe	4	2	2
	Matematik	2	2	2
	Sosyal Hayat	2	2	1
	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	1	1	1
	Müzik	2	2	-
	Resim-iş	2	2	-
	Beden Eğitimi	2	2	-
	Rehberlik/Sosyal Etkinlikler	1	1	-
	İş Eğitimi ve Meslek Ahlakı	12	14	24
Zorunlu Ders Saati		28	28	30
Seçmeli Ders Saati		2	2	-
Genel Toplam		30	30	30

Zihin engelli bireyin bir iş yerine yerleştirilmesine yönelik kesin karar bir aylık deneme sürecinden sonra verilir. İş yerine yerleştirilen bireyler, iş yeri koordinatör öğretmeni ve işverenin dolduracağı gözlem raporları doğrultusunda İzleme ve Yönetme Kurulu

tarafından takip edilir. İş okullarına ve iş eğitim merkezlerine yerleştirilen öğrencilerin eğitim hizmetlerini planlamak, gelişimlerini izlemek ve değerlendirmek amacıyla izleme ve yöneltme kurulu oluşturulur. İzleme ve yöneltme kurulu, okul/kurum müdürü veya müdür başyardımcısı ya da görevlendireceği bir müdür yardımcısının başkanlığında, meslek derslerini okutan bir alan öğretmeni, işitme, görme, zihin engelliler sınıf öğretmenlerinden biri, bir rehber öğretmen ve atölye şefinden oluşmaktadır. Özel eğitim hizmetleri yönetmeliğine göre, izleme ve yöneltme kurulunun görevleri şu şekilde sıralanmıştır.

a) İş okullarında;

- 1) Birinci sınıfı tamamlayan öğrencilerden işe yerleştirilecekleri; eğitim performansları, ilgi, istek ve yeterliliklerini dikkate alarak belirlemek,
- 2) İş yerinde çalışan öğrencileri izlemek amacıyla öğretmenler arasından iş yeri koordinatör öğretmenlerini belirlemek,
- 3) En fazla 15 öğrenciden sorumlu olacak şekilde seçilen iş yeri koordinatör öğretmenlerinin çalışma planlarını hazırlamak,
- 4) İş yeri koordinatör öğretmenlerinin öğrencilerin iş yerindeki çalışmalarıyla ilgili raporları doğrultusunda öğrencilerin eğitim planlamalarında değişiklik ve düzenlemeler yaparak gerekli tedbirleri almak,
- 5) Öğrencilerin işe yerleştirilmesini sağlamak ve işe yerleştirilen öğrencilerle ilgili eğitim hizmetlerinin planlamak,
- 6) İşe yerleştirilen öğrencilerin iş yerinde karşılaşılabileceği sorunların çözümüne hizmet edecek eğitim faaliyetlerini düzenlemek,
- 7) Öğrencilerin işe yerleştirilmesini sağlamak amacıyla ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği yaparak öğrencilerin yerleştirileceği iş yerlerini belirlemek,
- 8) İş yerinde çalışan öğrencilerin yarı yıl ve yaz tatilinde işe devamı ve izlenmesi amacıyla gerekli eş güdümü sağlamak,
- 9) İş okulu programını tamamlayan öğrencilerden işe yerleştirilenlerin takibini yapmak, işe yerleştirilemeyen öğrencilerin yerleştirilmesi amacıyla gerekli iş birliği ve koordinasyonu sağlayarak tedbirler almak,
- 10) Öğrencilerin ilgi, istek ve ihtiyaçları doğrultusunda uygun programlara yerleştirilmesini sağlamak,
- 11) Gerek duyulması durumunda özel eğitim sınıfı açılması için okul yönetimine öneride bulunmak,

- 12) Öğrencilerle ilgili eğitim hizmetlerinin planlanması, yürütülmesi ve işe yerleştirilmesi konularında velinin görüşünü alarak iş birliği içinde çalışmak ve gerektiğinde kurul toplantılarına katılımını sağlamak,
- 13) Okul programını tamamlayan öğrencileri yaygın eğitim programlarına, işe ve mesleğe yönlendirmek görevlerini yürütür (MEB, 2006).

Bireyin iş yerine uyum sağlayamamasından dolayı iş yerinin değiştirilmesi ya da bireyin eğitimine okulda devam etmesine İzleme ve Yönelme Kurulu karar verir. Ayrıca yarıyıl ve yaz tatillerinde de şartların uygunluğuna bağlı olarak iş okulu çalışma programlarına devam edilebilir. İş okulları programlarını tamamlayamayan bireyler, yaygın eğitim programlarına ya da iş ve mesleğe yönlendirilmeye çalışılır (MEB, 2006). Görüldüğü gibi iş okulları zihin engelli bireylerin iş ve meslek hayatına katılabilmeleri için gerekli özel eğitim hizmetlerini veren kurumlar olarak önemli bir rol üstlenmişlerdir.

1.4. Zihin Engelli Bireylerin İstihdamı

Toplumunu oluşturan bireylerin eğitiminde hedef, bireylere bağımsız olarak yaşamlarını sürdürebilmelerine ve topluma uyum sağlamalarına yönelik davranışları kazandırabilmektir. Bu amaç zihin engelli bireyler için de geçerlidir (Cavkaytar, 1999). Zihin engelli bireylerin bağımsız bir yaşam sürdürebilmeleri için öncelikli olarak bağımsız yaşam becerilerini kazanmış olmaları gerekmektedir. Toplumunu oluşturan bireylerin, toplum içinde bağımsız duruma gelebilmesi için, bağımsız yaşam becerilerini kazanmış olması gerekmektedir.

Zihinsel engelli bireylerin kapasiteleri doğrultusunda bağımsız bir şekilde yaşamlarını sürdürebilmeleri, bir iş ya da mesleğin gereklerini yerine getirebilme düzeyleri ile sağlanabilir. Dolayısıyla zihin engelli bireylerin bağımsız bir yaşam sürdürebilmeleri konusunda mesleki eğitimin önemi ve gerekliliği ortadadır (Cavkaytar, 1999).

Engelli bireyler için maddi ve manevi olanakların sağlanmasının yanında engeli oluşturan yetersizliklerin giderilmesi gerekmektedir. Fakat engelli bireylere yapılabilecek en önemli destek bu bireylerin çalışma hayatında yer almalarını sağlamaktır (Ekmekçi, 1987). Ekmekçi (1987) tarafından böyle bir görüş dile getirilmesine karşın, engelli bireylerin kendilerine uygun mesleği seçme konusunda sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Bu durum, gerek bireyin özünden gerekse uygun mesleki programların olmayışından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla engelli bireylerin iş hayatına geçme aşamasında, bireyin özellikleri dikkate alınmalı, bunun yanı sıra mesleki rehberlik hizmetleri sürdürülmelidir (1. Özürlüler Şurası, 1999).

Engelli bireylerin bir iş sahibi olabilmeleri için engelli bireylere yönelik bazı hizmetlerin yerine getirilmiş olması gereklidir. Bu hizmetler, sağlık, temel eğitim ve özel eğitim hizmetlerinin yanı sıra engelli bireylerin iş sahibi olabilmelerinde çok önemli bir yeri olan mesleki eğitim hizmetlerini kapsamaktadır (Mutluoğlu, 2004). Mutluoğlu (2004) tarafından engelli bireylere sunulacak hizmetlerin dile getirilmesine karşın, özel eğitim gerektiren bireylerin, yaşamları boyunca pek çok engelle karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Bireyin yetersizliğinden dolayı oluşan engeller olabildiği gibi, özellikle zihin engelli bireyi mesleğe hazırlayan programlardaki yetersizliklerden dolayı da engellerle karşılaşmaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında özel eğitim gerektiren bireylerin, yetersizlikleri ve gereksinimleri belirlenerek uygun eğitim programlarını tamamladıktan sonra uygun bir işe yerleştirilmeleri, dolayısıyla engelleri aşmaları mümkün olacaktır (Özdemir, 2008).

1.5. Problem

Türkiye’de zihin engelli bireylerin istihdamı ile ilgili alan yazın tarandığı zaman sınırlı sayıda araştırma olduğu görülmektedir. Araştırma bulgularına bakıldığında ülkemizde işverenlerin zihin engelli bireylerin istihdamlarına ilişkin görüş ve önerilerinin belirlenmesi (Baran, 2003), işveren tutumlarının incelenmesi (Özmen, 1996), engellilerin büro hizmetlerinde istihdam edilmesi açısından mesleki eğitimin önemi (Boran, 2000), engelli bireylere meslek edindirme ve istihdamlarına ilişkin politikaların değerlendirilmesi (Özdemir, 2008), gelişimsel geriliği olan bireylere okuldan işe geçiş

becerilerinin kazandırılmasına ilişkin öğretmenlerin ve yöneticilerin görüşleri (Gürsel, Ergenekon ve Batu, 2007) ile ilgili konularda araştırmalar gerçekleştirildiği görülmüştür.

Özmen (1996) yurt dışında yapılmış olan birçok araştırmaya yönelik bulguları aktardığı raporunda işverenlerin engelli bireylerin işe alınma ve birlikte çalışma süreçlerine yönelik tutumlarına bakmış, engelin türü, derecesi, engelli bireylerle işverenlerin etkileşimleri, işverenlerin bu bireylerle ilgili önceki deneyimleri, işverenin eğitim düzeyi, cinsiyeti, personel sayısı gibi değişkenlerin üzerinde etkili olduğu sonucunu ortaya koymuştur.

Boran (2000) “Türkiye’de özürülülerin büro hizmetlerinde istihdam edilmesi açısından mesleki eğitimin önemi” konusunda bir araştırma gerçekleştirmiştir. Çalışma sonucunda, engellilerin istihdam edilmesinde mesleki eğitimin önemli bir yer teşkil ettiği, istihdam hedeflerine uygun mesleki eğitim hizmetlerinin verilmesi ve mevcut yasal düzenlemelerin yanı sıra yeni yasal düzenlemelerle istihdam oranlarında artış gözlenebileceği belirtilmektedir.

Özdemir (2008) ise yaptığı çalışmada hafif düzeyde zihin engelli bireylere meslek edindirme ve istihdamlarına ilişkin politikaların değerlendirilmesine yönelik yönetici, işveren ve veli görüşlerine yer vermiştir. Araştırma, Ankara ili ve Halk Eğitim Merkezlerinde, İş okullarında ve İş ve İşçi Bulma Kurumunda görev yapan ve araştırmaya katılmaya istekli altı kurum yöneticisi, işyerinde zihinsel engelli çalıştıran dört işveren ve beş öğrenci velisi ile gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırma sonunda hafif düzeyde zihin engelli bireylerin mesleki eğitimlerinin yeterli olmadığı, uygulanan programların zihin engellilerin mesleki anlamda ihtiyaçlarını karşılamadığı, bu bireylerin istihdama yönelik yasal haklarından faydalanamadığı sonuçları ortaya çıkmıştır.

Baran (2003) çalışmasında işverenlerin, zihin engelli bireylerin istihdamlarına ilişkin görüş ve önerilerini belirlemeye yönelik bir araştırma yapmıştır. Araştırma işyerlerine yerleştirilmiş zihin engelli bireylerin çalıştığı 20 işverenle gerçekleştirilmiştir. Bu

araştırmada veriler, işverenlerin zihin engelli bireyin istihdamlarına ilişkin görüş ve önerilerini belirlemek amacıyla “Görüşme Formu” kullanılarak toplanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre işverenlerin, zihin engelli bireylerin istihdamları ile ilgili olarak bekledikleri beceriler; uyum içinde olma, sorumluluk alma, teknoloji, iletişim ve akademik beceriler olarak sıralanmaktadır. Ayrıca zihin engelli bireylerin istihdam edilecek işe göre yetiştirilmesi gerektiği, okulun özellikle bu konuya ağırlık vermesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonunda; zihin engelli bireylerin istihdamına yönelik göz önünde bulundurulması gereken beceriler ve bu bireylerin istihdam edilebilme oranlarının artırılması ile ilişkili olarak ağırlıklı olarak üzerinde durulması gereken eğitim hizmetleri işveren görüşleri doğrultusunda ortaya konmuştur.

Gürsel, Ergenekon ve Batu, (2007) yaptıkları çalışmada, özel eğitime gereksinimi olan bireylere, okuldan toplumsal yaşama geçiş sürecinde iş ve meslek becerilerinin kazandırılmasına ilişkin olarak ilköğretim ve iş okulunda çalışan öğretmenlerin ve yöneticilerin görüş ve önerilerini belirlemiştir. Araştırma Eskişehir ilinde bir ilköğretim okulu ve iş okulunda çalışan ve özel eğitim deneyimleri 8-13 yıl arasında değişen üçü yönetici ve altısı öğretmen olan katılımcılarla gerçekleştirilmiştir. Veriler yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda elde edilmiştir. Araştırma sonunda elde edilen bulgular, katılımcıların çalıştığı okulda gelişimsel geriliği olan öğrencilerin okuldan toplumsal yaşama ve iş yaşamına geçişi kolaylaştırıcı geçiş planlarının hazırlanmadığını ortaya koymuştur. Okulda işe yerleştirme öncesi ve sonrası sürecin iyi işlemediği, iş analizlerinin yapılmadığı, ailelerin işbirliğinden uzak olduğu, devletin üzerine düşen görevleri yerine getirmesi ile ilgili sorunlardan dolayı, gelişimsel geriliği olan bireylerin işe yerleştirilemedikleri sonucu ortaya çıkmıştır.

Engelli bireylerin istihdamı ile ilgili engeller birbiri ile ilişkili bir yapıya sahiptir. Bu engeller, istihdam konusundaki politikaların yetersiz olması, istihdam edilecek alanla ilgili iyi eğitim verilmemiş olması, toplumun ve işverenlerin engellilere yönelik önyargıları, işverenlerin olumsuz tutumlar sergilemeleri gibi nedenler birbirleriyle etkileşim içindedirler. Ayrıca engellilerin karşılaştıkları sorunlardan dolayı çalışma hayatındaki başarısız yaşantıları, istihdam edilmeyi bekleyen engelliler için de karamsar bir tablo çizmektedir (Karataş, 2001).

Zihinsel engelli bireylerin eğitimi ile ilgili hedeflenen amaçlardan birisi de mesleki eğitim sonucunda istihdam edilebilmelerini sağlamaktır. İstihdama yönelik hedefe ulaşabilmek için yaşam merkezli mesleki eğitim programı (Brolin, 1992) içinde yer alan mesleki rehberlik ve mesleğe hazırlama ile ilgili yeterlik alanlarına sahip olunması beklenmektedir.

Bütün bu çalışmalar dikkate alındığında, zihin engelli bireyin istihdam edilebilmesine ilişkin iş ve meslek becerileri ile ilgili gereksinimlerinin belirlenmesi önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alanlarda rehberlik ve eğitim hizmetlerinin sürdürülmesi, bireyin toplum içinde yer alması yani mesleki eğitimi ve istihdamı ile ilgili her aşamada yer alan okul yöneticileri ve öğretmenlerin zihin engelli bireylerin işe yerleştirilmelerine ilişkin görüş ve önerilerine yönelik sınırlı sayıda araştırmaya rastlanmıştır. Zihin engelli bireylerin toplumda üretici pozisyonundaki sayılarının artırılması, istihdam edilebilme oranının yükseltilmesinde okul yöneticileri ve öğretmenlerin görüşlerinin önemli olduğu için bu araştırmaya gereksinim duyulmuştur.

1.6. Amaç

Bu araştırmanın amacı, bir ilköğretim okulu ve iş okulunda çalışan okul yöneticisi ve öğretmenlerin zihin engelli bireylerin işe yerleştirilmelerine ilişkin görüşlerini belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda şu araştırma sorularına yer verilmiştir:

- a) Zihin engelli bireylerin iş okulundan mezun olduktan sonra çalışma yaşamında yer alması durumuna ilişkin görüşler nelerdir?
- b) Zihin engelli bireylerin istihdam öncesi durumlarına ilişkin görüşler nelerdir?
- c) Zihin engelli bireylerin istihdam sırası durumlarına ilişkin görüşler nelerdir?
- d) Zihin engelli bireylerin istihdam sonrası durumlarına ilişkin görüşler nelerdir?

1.7. Önem

Çalışma sonunda elde edilen veriler zihin engelli bireylerin tanınmasından istihdamına kadar her aşamada görev alan okul yöneticileri ve öğretmenlerin, zihin engelli bireylerin işe yerleştirilmelerine ilişkin görüş ve önerilerini ortaya çıkarmıştır. Bu anlamda katılımcıların zihin engelli bireylerin istihdamı ile ilgili verdikleri yanıtların, sürecin işleyişinde varsa aksayan ya da geliştirilmesi gereken yönlerin tespit edilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca istihdam sürecinde yer alan okul yöneticisi ve öğretmenlerin, zihin engelli bireylerin istihdamı, yani toplum içinde üretici olmasına yönelik hedeflerin, birincil hedefleri olduğu gerçeğini hatırlamalarını sağlamaktır.

1.8 Sınırlılıklar

Araştırma, Eskişehir ilinde hizmet veren Av. Lütfi Ergökmen İlköğretim Okulu ve İş Okulunda görev yapan bir okul yöneticisi ve 16 öğretmenin görüşleri ile sınırlıdır.

2. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, araştırmanın yapıldığı okul, araştırmaya katılan okul yöneticileri ve öğretmenlerin özellikleri, araştırma verilerinin toplanması, verilerin dökümü ve analizi yer almaktadır.

2.1. Araştırma Modeli

Araştırmada bir ilköğretim okulu ve iş okulunda çalışan okul yöneticisi ve öğretmenlerin zihin engelli bireylerin işe yerleştirilmelerine ilişkin görüşlerini almak amaçlandığından araştırma betimsel olarak planlanmıştır. Yapılan bu çalışmada bir ilköğretim okulu ve iş okulunda çalışan okul yöneticisi ve öğretmenlerle yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmış ve yapılan görüşmeler betimsel olarak analiz edilmiştir.

Bu araştırmada kullanılan *yarı-yapılandırılmış* görüşme tekniği, yapılandırılmış görüşmelerle yapılandırılmamış görüşmeler arasında kalan ve en çok kullanılan görüşme tekniğidir (Karasar,1995). Yarı-yapılandırılmış görüşmelerde soruların önceden hazırlanması esas alınır. Yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak yapılan görüşmelerde, soruların hazırlanmasında görüşmenin amacına uygun olması ve belli bir sıra içinde sorulması dikkate alınmaktadır. Görüşme soruları, araştırmada yer alan katılımcılara aynı şekilde sorulur. Bunun yanı-sıra katılımcılar görüşme sorularını istedikleri şekilde yanıtlayabilirler. Gerekli görüldüğünde, araştırmacı tarafından katılımcıya sorularla ilgili ek açıklamalara da yer verilebilir (Ergenekon, 2005).

2.2. Verilerin Toplanması Süreci

Yapılan araştırmada verilerin toplanması aşamasında yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bunun gerçekleştirilmesi için gerekli olan görüşme formu araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Daha sonra bu görüşme formu kullanılarak bir

öğretmenle ön çalışma amacıyla görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu ön çalışmaya katılan öğretmen daha sonra araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Ön çalışma yapılan öğretmenle, uygun olduğu bir zaman dilimi için randevulaşılmıştır. Görüşme, öğretmenle önceden belirlenen zaman dilimi içinde, araştırmacının belirlediği bir ortamda yapılmıştır. Görüşme yapılacak öğretmene, elde edilecek verilerin ses kayıt cihazına kaydedileceği belirtilmiş ve bunun için öğretmenden gerekli izin alınmıştır. Görüşme sonunda elde edilen veriler doğrultusunda, sorulara verilen cevapların içeriği dikkate alınarak görüşme formundan bazı sorular çıkarılmış, bazı sorularda da yapısal değişikliklere gidilmiştir. Araştırmacı, verilerin elde edilmesinde kullanılacak soruların anlaşılabilirliğinin artması için, sorulacak sorularda yeni düzenlemelere yer vermiştir.

Araştırma verilerinin elde edilmesinde kullanılacak olan görüşme formunun içerik geçerliliğinin belirlenebilmesi amacıyla, görüşme formu, alandan dört uzman tarafından incelenmiştir. Uzmanların görüşme formundaki soruların oluşturulmasına yönelik önerileri dikkate alınarak içerik geçerliliği sağlanmış ve görüşme formuna son şekli verilmiştir.

Görüşme Soruları

1. Zihin engelli bireylerin iş okulundan mezun olduktan sonra çalışma yaşamında yer almaları hakkında neler düşünüyorsunuz?

Zihin Engelli Bireylerin İstihdamı Öncesinde;

2. Zihin engellilerin istihdamına yönelik kanuni düzenlemeler hakkında neler düşünüyorsunuz?

3. Zihin engelli bireylerin, istihdam edilecekleri alana uygun olarak;

a)Kazanmaları gereken beceriler nelerdir? Siz okulda bu becerilerin öğretimine yönelik neler yapıyorsunuz?

b)Bu becerileri kazanıyorlar mı? Yanıtınız hayırsa; Bu konuda önerileriniz neler olabilir?

4. Zihin engelli bireylerin ne tür işlere yerleştirilebileceğini düşünüyorsunuz? Neden?

Zihin Engelli Bireylerin İstihdamı Sırasında;

5. Zihin engelli bir birey bir işyerine yerleştirildiğinde

- a)Okul neler yapmalı?
- b) Aile neler yapmalı?
- c) Devlet neler yapmalı?
- d) İşverenler boyutundaki düşünceleriniz nelerdir?

Zihin Engelli Bireylerin İstihdamı Sonrasında;

6. Zihin engelli bireylerin istihdamı sonrasında yapılması gereken hizmetler hakkında;

- a)Eğitim kurumlarına düşen görevlerle ilgili olarak neler düşünüyorsunuz?
- b)Eğitim kurumlarına düşen görevlerin gerçekleşme düzeyi ile ilgili olarak neler düşünüyorsunuz?
- c)Ailelere düşen görevlerle ilgili olarak neler düşünüyorsunuz?
- d) Ailelerin üzerlerine düşen görevleri gerçekleştirme düzeyleri ile ilgili olarak neler düşünüyorsunuz?
- e)Devlete düşen görevler hakkında neler düşünüyorsunuz?
- f)Devletin üzerine düşen görevleri gerçekleştirme düzeyi hakkında neler düşünüyorsunuz?
- g)İşverene düşen görevler hakkında neler düşünüyorsunuz?
- h)İşverene düşen görevlerin gerçekleşme düzeyi hakkında neler düşünüyorsunuz?

2.3. Görüşmelerin Yapılması

Görüşme sorularının hazırlanmasından sonra araştırma verilerinin elde edilmesi amacıyla belirlenen zaman dilimleri içinde görüşmelerin yapılması aşamasına gelinmiştir.

2.3.1. Katılımcılar

Araştırmada yer alan katılımcıların yedisi iş okulunda öğretmenlik görevini sürdürürken, beşi ilköğretim okulunda, üçü hem ilköğretim okulu hem de iş okulunda görev yapmaktadır. Bunun yanı-sıra bir okul yöneticisi bir de okul rehber öğretmeni katılımcılar arasında yer almaktadır. Araştırmaya katılan 17 katılımcıdan sekizi Özel Eğitim Bölümü Zihin Engelliler Öğretmenliği Programı mezunu, beşi Eğitim Programları ve Öğretim Programı mezunu, ikisi Sınıf Öğretmenliği Programı mezunu, biri Resim-iş Öğretmenliği Programı mezunu, biri de Aile Ekonomisi ve Beslenme

Öğretmenliği Programı mezunudur. Araştırmaya katılan 17 öğretmenden dördü erkek, 13'ü bayandır. Mesleki deneyimleri açısından bakıldığında, en az deneyimli öğretmenin dört, en deneyimli öğretmenin ise 22 yıllık bir sürece sahip olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra araştırmaya katılan öğretmenlerden biri Yüksek Lisans öğrenimini tamamlamıştır. Görüşmelere katılan bir okul yöneticisi 08.00-17.00 arası çalışırken, 16 öğretmen 09.00-15.00 arası çalışmaktadır.

Araştırmanın yapılacağı okul ve bu okuldaki okul yöneticisi ve öğretmenlerin belirlenmesinden sonra okul müdürü ile araştırmacı bir ön görüşme yapmıştır. Bu ön görüşmede, araştırmacı araştırmasının amacı hakkında Okul Müdürüne bilgi vermiş ve görüşmeye katılması planlanan öğretmenlere de, araştırmanın amacı ve işleyiş hakkında bilgi vermek istediğini ifade etmiştir. Görüşmenin yapılacağı okul müdürü görüşmelerin yapılması için il Milli Eğitim Müdürlüğü'nden okulda görüşme yapılması için bir sakınca olmadığını onaylandığı bir izin yazısının gerekli olduğunu belirtmiştir.

Araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için gerekli izin Milli Eğitim Müdürlüğünden alındıktan sonra, araştırmacı tarafından görüşmeye katılması planlanan Okul Müdürü ve öğretmenlerle yapılan ön görüşmelerde, araştırmanın amacı kendilerine belirtilerek araştırma verilerinin ses kayıt cihazı ile kaydedileceği açıklanmıştır. Yanı sıra araştırmacı, araştırma verilerini içeren ses kayıtlarını araştırmacının kendisi dışında kimsenin dinlemeyeceğini ve sadece uygulama güvenilirliği çalışmasını yapacak iki uzman dışında kimsenin okumayacağını da ifade etmiştir. Araştırmaya katılması planlanan okul yöneticileri ve öğretmenlere, araştırmacı tarafından, araştırmaya katılımında gönüllülük esasının olduğu ifade edilmiştir. Araştırmaya katılmak isteyen okul yöneticileri ve öğretmenlerden, hazırlanmış olan sözleşmeyi inceleyerek imzalamaları istenmiştir. Yine bu sözleşmede de araştırmanın amacı ve nasıl gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Araştırmanın yapılacağı okuldaki bir okul yöneticisi ve 16 öğretmen sözleşmeyi okuyarak imzalamış ve araştırmaya katılmayı kabul ettiklerini beyan etmişlerdir. Araştırma kapsamında yer alan katılımcıların özellikleri Tablo 2.3.1. 'de belirtilmektedir.

2.3.2. Görüşme Kılavuzu

Yapılacak görüşmeler öncesinde görüşmeci tarafından sorulacak soruların sırası ve soruların sorulması ile ilgili açıklamaların yer aldığı bir görüşme kılavuzu hazırlanmıştır. Bu görüşme kılavuzunda ayrıca, görüşmeyi yapan kişinin kendini nasıl tanıtmaması gerektiğine, görüşme yapılan kişiden alacağı cevapların önemine ve görüşme kaydının nasıl olacağına ilişkin açıklamalar da yer almaktadır.

Araştırmacı 14 yıldan bu yana Av. Lütfi Ergökmen İlköğretim Okulu ve İş Okulunda öğretmen olarak çalıştığını, ayrıca Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Ana Bilim Dalı Zihin Engelliler Öğretmenliği Programı Yüksek Lisans öğrencisi olduğunu ve bu araştırmadan elde edilecek verilerin Yüksek Lisans tezinin verilerini oluşturacağını belirtmiştir.

Yapılan görüşmeler sırasında araştırmacı, görüşmelere katılan her öğretmene ve okul yöneticisine araştırmasının amacının, “İlköğretim okulu ve iş okulunda çalışan okul yöneticileri ve öğretmenlerin zihin engelli bireylerin işe yerleştirilmelerine ilişkin görüş ve önerilerini almak” olduğunu belirtmiştir.

Araştırmacı, görüşmelere katılan öğretmen ve okul yöneticilerine, araştırma sorularının kendisi tarafından sorulacağını, gerektiğinde soruların tekrar edilebileceğini, soruların kendileri tarafından anlaşılabilmesi halinde araştırmacının gerekli açıklamayı yapacağını belirtmiştir. Ayrıca görüşme sırasında içinde buldukları fiziksel ortam üzerinde düzenlemeler yapılarak katılımcıların kendini rahat hissetmesi sağlanmıştır.

2.3.3. Görüşme İlkeleri

Görüşme sorularının anlaşılır ve araştırmanın amacına hizmet edecek şekilde gelmesinden sonra görüşme soruları uygulamaya hazır hale gelmiştir. Yapılan görüşmeler sırasında, görüşmecedan alınan sorunun cevabının yüzeysel bir nitelik taşıdığı durumlarda öğretmen ya da okul yöneticisine “Ekleme istediğiniz başka bir şey var mı?” şeklinde bir soru yöneltilerek sorunun daha anlaşılır bir şekilde cevaplanmasının sağlanması

kararlaştırılmıştır. Bunun yanında, görüşülen kişinin cevapları içinde bir başka sorunun da cevabı yer alıyorsa, o soru tekrar sorulmamıştır. Yapılan görüşmelerde, katılımcıların isimleri kullanılmamış ve bu durum kendilerine bildirilmiştir.

2.4. Verilerin Toplanması

Araştırma verileri, 2009-2010 Eğitim ğretim Yılı bahar döneminde, 15 Nisan-22 Mayıs 2009 tarihleri arasında, ses kaydı alınarak, yarı-yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Yapılan görüşmeler 19 ile 47 dakika arasında srmştir. Görüşmelerde, araştırmaya katılan okul yöneticisi ve öğretmenlere, zihin engelli bireylerin istihdamına yönelik genel düşünceleri, istihdam öncesi, istihdam sırası ve istihdam sonrası ile ilgili görüşlerini belirlemeye yönelik yedi soru yöneltilmiştir. Yapılan görüşmelerden 131 sayfalık veri elde edilmiştir. Araştırmanın katılımcılarına araştırmacı tarafından birer kod isim verilmiştir.

2.5. Görüşmeler

Araştırmacı görüşmeleri yapabilmek için İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne, görüşme izni almak amacıyla bir dilekçe yazmıştır. Alınan izin belgesi araştırmanın yapılacağı İlköğretim Okulu ve İş Okulu Müdürü'ne verilmiştir.

Görüşme yapmayı kabul eden bir okul yöneticisi ve 16 öğretmenle görüşmeler öğle tatilleri arasında yapılmıştır. Görüşmelerden biri Okul müdürünün odasında, diğer 16 görüşme ise 12/A sınıfında gerçekleştirilmiştir.

Yapılan görüşmeler bire-bir olarak gerçekleştirilmiş olup görüşme öncesinde araştırmacı tarafından katılımcılara araştırmanın amacının, "zihin engelli bireylerin işe yerleştirilmelerine ilişkin görüş ve önerilerini almak" olduğu tekrar belirtilmiştir. Görüşmeye katılan okul yöneticisi ve öğretmenlerin araştırma sorularına, bilgi ve yaşantıları doğrultusunda verecekleri, açık ve net cevapların önemi araştırmacı tarafından ifade edilmiştir.

Araştırmacı, görüşmeye katılan okul yöneticisi ve öğretmenlerin verdikleri cevapların eksiksiz kaydedilip değerlendirilebilmesi için ses kayıt cihazı kullanacağını tekrar ifade etmiştir. Bu ses kayıtlarının ve yazılı dökümlerinin güvenilirlik çalışmasını yapacak iki uzman dışında hiç kimse tarafından dinlenip, okunamayacağını da hatırlatmıştır.

Yine katılımcılara görüşmeler sırasında isimlerinin kullanılmayacağı “siz” şeklinde hitap edileceği söylenmiştir. Görüşmeler sırasında görüşme yapılan kişi araştırma sorusunun dışına çıktığı zaman uygun bir dille sorulan soru hatırlatılarak görüşmecinin tekrar soruya odaklanması sağlanmıştır.

2.6. Verilerin Dökümü ve Analizi

Araştırmacı tarafından, görüşmelerde yapılan ses kayıtlarının, görüşmeye katılan bireyler için ayrı ayrı ve hiçbir değişikliğe uğratılmadan görüşme formundaki sıraya göre dökümleri yapılmıştır. Görüşmelerin yazılı dokümanlarının tamamı okunduktan sonra her bir soru için ilgili yanıt seçeneklerinin yazılı olduğu “Görüşme Kodlama Anahtarı” kayıt formu oluşturulmuştur. Ayrıca görüşme kodlama anahtarında yer alan kategorilerin uygunluğunun belirlenebilmesi için, görüşme formlarından beş tanesi tarafsız olarak seçilmiş ve seçilen beş görüşme için boş birer görüşme kodlama anahtarı çoğaltılarak araştırmacı ve alandan bir uzman tarafından değerlendirilmesi yapılmıştır. Yapılan bu değerlendirmede araştırma soruları ile görüşme kodlama anahtarındaki yanıt seçeneklerinin birbirini tamamladığının anlaşılması sonunda görüşme kodlama anahtarında tutarlılık olduğu saptanmıştır.

Katılımcıların görüşmelerinden elde edilen dökümlerin okunarak görüşme kodlama anahtarlarının doldurulmasından sonra araştırmacı ve alandan bir uzmanın doldurduğu görüşme kodlama anahtarlarının tutarlılığı her soru için ayrı ayrı incelenmiştir. Gerçekleştirilen çalışmanın güvenilirlik hesaplaması “Güvenirlik = Görüş Birliği/ Görüş Ayrılığı x 100” formülü kullanılarak yapılmıştır (Kırcaali-İftar ve Tekin, 1997). Görüşme kodlama anahtarında yer alan soruların güvenilirlik yüzde oranları, güvenilirliği en yüksek olan sorudan başlayarak en düşük olana doğru sıralanarak Tablo 2.7.’de belirtilmiştir

Tablo 2.7.
Görüşme Kodlama Anahtarında Yer Alan Soruların Güvenirlik Yüzdeleri

SORULAR	Güvenirlik Yüzdeleri
Soru-3 (a1)	100
Soru-3 (b)	100
Soru-4 (a)	100
Soru-4 (a1)	100
Soru-5 (b)	100
Soru-6 (c)	100
Soru-6 (d)	100
Soru-7 (b)	100
Soru-7 (c)	100
Soru-7 (e)	100
Soru-7 (g)	100
Soru-7 (h)	100
Soru-3 (a)	94.7
Soru-6 (b)	93.7
Soru-6 (a)	92.8
Soru-7 (a)	92.3
Soru-3 (b1)	88.8
Soru-7 (d)	88.8
Soru-1	87.5
Soru-2	87.5
Soru-5 (a)	85.7
Soru-7 (f)	83.3

Tablo 1’de görüldüğü gibi, değerlendiriciler arası güvenilirliğin % 83,3 ile % 100 arasında değiştiği ve güvenilirlik ortalamasının % 91.65 olduğu belirlenmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde on yedi öğretmenle yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin analizi sonucunda oluşan bulgular yer almaktadır. Öğretmenlerin zihin engelli bireylerin iş hayatında yer almalarına ve okulda öğrendikleri bilgi ve becerilere ilişkin görüşleri bu bölümde toplanmıştır. Katılımcıların görüşlerinden alıntı örneklerine her bir tablonun altında yer verilmiştir. Görüşme alıntı örnekleri yapılan görüşme dökümlerinde hangi sayfada yer alıyorsa her bir alıntının yanına sayfa numarası parantez içinde verilmiştir. Görüşler aşağıda belirtildiği şekilde sınıflandırılmıştır:

3.1. Okul Yöneticisi ve Öğretmenlerin Zihin Engelli Bireylerin İşe Yerleştirilmelerine İlişkin Görüş ve Bulgular

- 1) Öğretmenlerin, zihin engelli bireylerin çalışma yaşamında yer almalarına ilişkin görüşleri
- 2) Öğretmenlerin, zihin engelli bireylerin istihdam öncesi durumları ile ilgili görüşleri.
- 3) Öğretmenlerin, zihin engelli bireylerin istihdam sırası durumları ile ilgili görüşleri.
- 4) Öğretmenlerin, zihin engelli bireylerin istihdam sonrası durumları ile ilgili görüşleri.

3.1.1. “Zihin engelli bireylerin iş okulundan mezun olduktan sonra çalışma yaşamında yer almaları hakkında ne düşünüyorsunuz?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmada yer alan katılımcıların “Zihin engelli bireylerin iş okulundan mezun olduktan sonra çalışma hayatında yer almaları hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusu sorulduğunda katılımcıların yanıtları dört farklı grupta toplanmıştır. Katılımcıların yanıtları ve frekansları Tablo 3.1.1.’de görülmektedir.

Tablo 3.1.1.’de görüldüğü gibi, görüşmeye katılan öğretmenlere “Zihin engelli bireylerin iş okulundan mezun olduktan sonra çalışma hayatında yer almaları hakkında neler düşünüyorsunuz?” sorusu sorulduğunda, öğretmenlerin tamamı zihin engelli bireylerin iş okulundan mezun olduktan sonra çalışma hayatında yer almaları

gerektiğini vurgularken, “zihin engelli bireyler korumalı işyerinde çalışabilirler” yanıtı öğretmenler tarafından bir kez vurgulanmıştır. Yanı sıra “normal işyerinde çalışabilirler” şeklindeki ifade ise öğretmenler tarafından bir kez vurgulanmıştır.

Tablo 3.1.1.

Zihin Engelli Bireylerin İş Okulundan Mezun Olduktan Sonra Çalışma Hayatında Yer Almaları

Zihin engellilerin iş okulundan mezun olduktan sonra çalışma hayatında yer almaları hakkında neler düşünüyorsunuz	f
a) Yer almaları gerekiyor.	17
b) Korumalı işyerinde çalışabilirler.	1
c) Normal işyerinde çalışabilirler.	1
d) Diğer (Belli bir bölümü çalışabilir)	1

Verilen yanıtlara bakıldığında okul yöneticisi ve öğretmenler, zihin engelli bireylerin çalışma hayatında yer almaları gerektiği görüşünde birleşmektedirler. Zihin engelli bireylerin çalışma hayatında yer almaları adı altında, katılımcılardan Dilay öğretmen “*Çalışma hayatına katılmaları mutlaka gerekli olduğunu düşünüyorum, sonuçta çok iyi düzeyde olan öğrencilerimiz var*” (s.1) şeklinde bir ifade kullanırken, Gaye öğretmen “*Eee bu okuldaki öğrencilerin hepsi aslında çalışsa çok uygun olur*” (s.1) derken, Ekin öğretmen “*Ya tabii ki katılabilirler, sonuçta bi söz de var, eğitimde feda edilecek fert yoktur diye, eğitime öncelikle önem verilmeli ve eğitimden sonra da mutlaka iş hayatına katılmaları gerekir, sonuçta her insan gibi onlar da birey ve onların da sosyal yaşantısı olsun iş yaşantısı olsun diğer bireyler gibi onların da hakları var, tabii ki katılmaları gerekiyor*” (s.1) biçiminde düşüncelerini ifade etmiştir.

3.2. Okul Yöneticisi ve Öğretmenlerin İstihdam Öncesi Durumla İlgili Görüşlerine İlişkin Bulgular

Çalışmaya katılan okul yöneticileri ve öğretmenlere zihin engelli bireylerin istihdam öncesi durumları ile ilgili olarak kanuni düzenlemeler, bu bireylerin kazanmaları gereken beceriler, bu becerilerle ilgili olarak okulda yapılanlar ile ilgili çeşitli sorular sorulmuştur. Katılımcıların bu sorulara verdikleri yanıtlar ve frekansları izleyen bölümde yer almaktadır.

3.2.1. “Zihin engellilerin istihdamına yönelik kanuni düzenlemeler hakkında neler düşünüyorsunuz?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan okul yöneticileri ve öğretmenlere “Zihin engellilerin istihdamına yönelik kanuni düzenlemeler hakkında neler düşünüyorsunuz?” sorusu sorulduğunda katılımcıların yanıtları 10 farklı grupta sıralanmıştır. Katılımcıların yanıtları Tablo 3.2.1’de görülmektedir.

Tablo 3.2.1

Zihin engellilerin istihdamına yönelik kanuni düzenlemeler

Zihin engellilerin istihdamına yönelik kanuni düzenlemeler hakkında ne düşünüyorsunuz?	f
a) Belli sayıda özürülülerin işe yerleştirilmesi ile ilgili yasa var.	10
b) Kanuni düzenlemeler yetersiz.	7
c) Özürülü çalıştırma ile ilgili yasa uygulanmıyor.	3
d) İlgili kişiler yasalar hakkında bilgi sahibi değil.	3
e) ZEB ‘in KPSS den muaf olarak işe girmelerini sağlayan yasa var.	3
f) Kanuni düzenlemeler yeterli.	2
g)Yeterli bilgim yok.	1
h)Yasaların uygulanması denetlenmeli.	1
I) Çeşitli yasalar var.	1
i) Eğitimleri ile ilgili kanuni düzenleme yapılmalı.	1

Katılımcılara “Zihin engellilerin istihdamına yönelik kanuni düzenlemeler hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltildiğinde, katılımcıların görüşleri on farklı grupta toplanmıştır. Belli sayıda özürülülerin işe yerleştirilmesi ile ilgili yasa olduğunu katılımcılar 10 defa vurgularken, kanuni düzenlemelerin yetersizliği ile ilgili ifadeler katılımcılar tarafından yedi defa vurgulanmıştır. “Yeterli bilgim yok” ifadesi ise katılımcılar tarafından bir defa vurgulanmıştır. Yanı sıra “yasaların uygulanması denetlenmeli” şeklindeki ifadenin de katılımcılar tarafından bir defa vurgulandığı görülmektedir. “Çeşitli yasalar var” şeklindeki ifade de yine katılımcılar tarafından bir defa vurgulanmıştır.

Okul yöneticisi ve öğretmenlerin, zihin engelli bireylerin istihdamına yönelik kanuni düzenlemelerle ilgi olarak verdikleri yanıtlar incelendiğinde, belli sayıda özürülülerin işe yerleştirilmesi ile ilgili yasa olduğu yönündeki başlık altında alınan yanıtlara bakıldığında, Ekin öğretmen “*Şimdi ben kanuni düzenlemeler hakkında sadece şunu biliyorum, ee her işyerinde belli bi sayıda engelli bireylerin çalıştırılması zorunlu diye biliyorum*” (s.1) şeklinde düşüncelerini ifade ederken, Hatice öğretmen “*Şuu, var olanla ilgili hiçbi bilgim yok ama kurumların işte engelli bireyleri çalıştırma konusunda yani belli bi oranda zorunlu olduklarını biliyorum*” (s.1) ifadesini kullandığı görülmektedir. Buket öğretmen ise, “*devlet sektöründe ee olan kurumların belli oranda zihinsel engelli öğren... ee zihinsel engelli bireyleri çalıştırmaları gerektiğini biliyorum*” (s.1) diyerek düşüncelerini söylemiştir.

Kanuni düzenlemeler yetersiz adı altında katılımcılardan alınan yanıtlar incelendiğinde, Gaye öğretmen “*Eee şu anda az alınıyo bence, devlet yönetimine ya da işyerlerine zihinsel engelli kişiler daha çok almalı katılım, yani 30 kişide bir değil de 30 kişide iki kişi alınmalı belki, yani bunlara daha çok sahip çıkılmalı*” (s.1) biçiminde görüş belirtirken, Tülin öğretmen “*Yeterli olduğunu düşünmüyorum, Türkiye’deki işte yasal düzenlemelerin ee engelli çocukların engelli bireylerin işe yerleştirilmesi için yeterli olduğunu zannetmiyorum, çoğu işyeri zaten Türkiye’deki bu işsizlik ortamında çoğu işyeri sırf yasalarla sınırlandırılmış bir sayıyı doldurabilmek için eğer o da zorlanırlarsa alıyolar, yani öyle bi durum var bence Türkiye’de.*” (s.1) sözleriyle

düşüncelerini ifade etmiştir. Ayşen öğretmen ise *“Ha öncesinde, pek yeterli bulmuyorum açıkcası, yani bu zihinsel engelli öğrencileri, diğer özür gruplarındaki öğrencilere gösterdikleri ilgiyi ve şeyi göstermiyorlar.”* (s.1) şeklinde bir ifade kullanarak düşüncelerini belirtmiştir. Bu ifadelerin yanı sıra Buğra öğretmen *“İstihdam öncesinde ee bence yeterli düzeyde kanuni düzenleme var, ancak ne engelli bireyler ne de işveren bu konuda çok bilgi sahibi değil”* (s.1), *“Kanuni düzenlemeler yeterli diyorum eskiye oranla daha iyi anlamında bu yeterliliği kullanıyorum ki yoksa bu %3 lük %2 lik engelli çalıştırma bence çokta yeterli değil. Ama işte zihin engelli bireylerin kamu personeli sınavına girmeden lise ve dengi okul mezunları ee memur olarak atama haklarını kazanmaları güzel diyolar. Ülkemiz adına ve zihin engelli bireyler adına bundan önce sadece bu haktan ee işitme engelliler, görme engelliler ve ortopedik engelliler faydalanıyordu zihin engellilerin kamuda çalışması gibi bir şey söz konusu değildi.”* (s.2) şeklinde düşüncelerini ifade ettiğini görüyoruz.

3.2.2. “Kazanmaları gereken beceriler nelerdir?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırma katılımcılarının “Zihin engelli bireylerin istihdam öncesinde kazanmaları gereken beceriler nelerdir?” sorusuna verdikleri cevaplar yedi farklı gruptan oluşmaktadır. Katılımcıların cevapları ve frekansları Tablo 3.2.2.’de belirtilmiştir.

Görüşmelere katılan öğretmenlere “Zihin engelli bireylerin istihdam öncesinde kazanmaları gereken beceriler nelerdir?” sorusu yöneltildiğinde öğretmenlerin görüşleri yedi değişik gruptan oluşmuştur. Buna göre katılımcılar iş alanına uygun beceriler kazanmalılar ifadesini 10 defa vurgularlarken, giyinme becerileri kazanmalılar ifadesinin bir defa vurgulandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra “temel yaşam becerileri kazanmalılar” şeklindeki ifade de katılımcılar tarafından bir defa vurgulanmıştır.

Katılımcıların, zihin engelli bireylerin istihdam öncesi kazanmaları gereken beceriler neler sorusuna iş alanına uygun beceriler kazanmalılar başlığı altında verdikleri yanıtlara bakıldığında, katılımcılardan Belgin öğretmen *“Ya bunun aslında biz yani bi ön çalışmasını da ee görüşmesi yapıldı. Okulda, bu alanda çocukların işte nerelerde eee çalışabileceklerini ya da ne tür işler yapabileceklerini belirlenip, ilk etapta okulda yada*

belirli eee gözlenebilecek iş kurumlarında hani çalıştırılmasını öncesinde olarak düşünürsek eğitilmesinin gerekli olduğunu düşünüyorum ben” (s.2) şeklinde ifade ederken, Seray öğretmen “Kazanmaları gereken beceriler zaten çok üst düzeyde beceriler beklemiyoruz ama en azından çocuklar tanıldıktan sonra ee performansları alınıp işte hangi işe uygun olduğu belirlendikten sonra, branşlaşmalar yapılabilir” (s.1) sözleriyle düşüncelerini belirtmiştir. Yanı sıra Buket öğretmen ise “Biraz da şeye göre çalışacakları alanlara göre beceri kazanmaları gerekiyor” (s.1) biçiminde bir ifade kullanmıştır.

Tablo 3.2.2.
Kazanmaları gereken beceriler

Kazanmaları gereken beceriler nelerdir?	f
a) İş alanına uygun becerileri kazanmalılar	10
b) El becerileri kazanmalılar	9
c) Temizlik becerileri kazanmalılar	9
d) Fiziksel güç gerektiren her şeyi kazanmalılar	5
e) İletişim becerileri kazanmalılar	5
f) Giyinme becerileri kazanmalılar	1
g) Temel yaşam becerileri kazanmalılar	1

3.2.3.Zihin engelli bireylerin istihdam edilecekleri alana uygun olarak “Siz okulda bu becerilerin öğretimine yönelik neler yapıyorsunuz?” Sorusuna İlişkin Bulgular
Araştırmaya katılan okul yöneticileri ve öğretmenlerin “Zihin engelli bireylerin istihdam edilecekleri alana uygun olarak okulda bu becerilerin öğretimine yönelik neler yapıyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıtların beş farklı grupta olduğu görülmektedir. Katılımcıların görüşleri Tablo 3.2.3.’de görülmektedir.

Tablo 3.2.3.'de görüldüğü gibi öğretmenlere “Siz okulda bu becerilerin öğretimine yönelik neler yapıyorsunuz?” sorusu sorulduğunda, el becerilerinin geliştirilmesine yönelik çalışmaların yapıldığı katılımcılar tarafından yedi defa vurgulanırken, iş alanlarına yönelik olmayan becerilerin öğretildiği ifadesi altı defa vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra “çok fazla bir çalışma yapılmadığı” dört defa vurgulanırken, iletişim becerilerinin belli ölçüde verildiği katılımcılar tarafından bir defa vurgulanmıştır.

Tablo 3.2.3
Okulda becerilerin öğretimine yönelik yapılanlar

Siz okulda bu becerilerin öğretimine yönelik neler yapıyorsunuz?	f
a) El becerilerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılıyor.	7
b) İş alanlarına yönelik olmayan beceriler öğretiliyor.	6
c) Çok fazla bir çalışma yapılmıyor.	4
d) İletişim becerileri belli ölçüde veriliyor.	1
e) Diğer	3

Okul yöneticileri ve öğretmenler “Zihin engelli bireylerin bu okulda kazanmaları gereken becerilerin öğretimine yönelik neler yapıyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıtlar incelendiğinde, el becerilerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar adı altında, Ayşen öğretmen “*İşte atölyelerimiz var ama bu atölyeler tamam çok güzel şu an bişeyler yapıyo, oluyo ama hani ileriki yaşamlarına sadece bi el becerisi kazandırıyor bu atölyeler*” (s. 2) biçiminde bir ifade kullanırken, Fatma öğretmen “*Biz onların daha çok basit belki küçük motor becerilerini çalıştıracak ee zayıf oldukları konuda artıracak ee el becerilerine yönelik bişeyler yapıyoruz*” (s.2) sözleriyle düşüncelerini ifade etmiştir. Yanı sıra Seray öğretmen konuyla ilgili olarak “*Atölyedeki çalışmalarda işte çocukların el becerileri gelişiyor ama dediğim gibi branşlaşma olmadığı için yetersiz kalmakta*” (s.2) demektedir.

İş alanlarına yönelik olmayan beceriler öğretiliyor adı altında alınan yanıtlara bakıldığında ise, Gaye öğretmen *“Okulda aslında şu anda, çocukların çalışmasına yönelik bi iş yok, yani dışarıda çalışmasını hedeflemediğimiz şeyleri yapıyoruz.”* (s.3) biçiminde düşüncelerini ifade ederken, Buket öğretmen *“Hani yani mutlaka vardır hani bi galoş atölyesinin olsun hani bir çiçek atölyesinin olsun öğrenciler tabiki bişeyler kazanıyorlar, tabiki öğreniyorlardır ama bunu dışarıki hayatlarında çok fazla kullanabileceklerini düşünmüyorum”* (s.3) şeklinde bir yanıt vermiştir. Yanı sıra Hatice öğretmen *“Ama iş alanına uygun öyle atölyelere şu an sahip olmadığımız için o konuda pek fazla beceri kazandırıldığına da inanmıyorum ben.”* (s.2) şeklinde bir ifade kullanmıştır.

3.2.4. Zihin engelli bireylerin istihdam edilebilmeleriyle ilgili olarak “Bu becerileri kazanıyorlar mı?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırma katılımcılarına, zihin engelli bireylerin istihdam edilebilmeleriyle ilgili olarak “Bu becerileri kazanıyorlar mı?” sorusu sorulduğunda verilen yanıtların dört farklı gruptan oluştuğu, verilen yanıtların ve frekanslarının da Tablo 3.2.4.’de yer aldığı görülmektedir.

Tablo 3.2.4.
Becerilerin kazanılma düzeyi

Bu becerileri kazanıyorlar mı?	f
a) Hayır kazanmıyorlar.	9
b) Okulda verilenleri kazanıyorlar.	4
c) Belli ölçülerde kazanıyorlar.	3
d) Fazla bir çalışma yapılmıyor.	2

Tablo 3.2.4.’de belirtildiği gibi öğretmenlere “Bu becerileri kazanıyorlar mı?” sorusu sorulduğunda, öğrencilerin ilgili becerileri kazanmadıkları yanıtı katılımcılar tarafından dokuz defa vurgulanırken, okulda verilenleri kazanıyorlar ifadesi dört defa vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra becerileri belli ölçülerde kazanıyorlar ifadesinin

katılımcılar tarafından üç defa vurgulandığı görülmektedir. Fazla bir çalışma yapılmadığı ise iki defa vurgulanmıştır.

Tablo 3.2.4. incelendiğinde, “hayır kazanmıyorlar” yanıtının ağırlıklı olarak yer aldığını görüyoruz. Bu başlık altında, “hayır kazanmıyorlar” yanıtına bakıldığında, Şenay öğretmen “*Şu anda kazanmıyorlar ama bunlar verilmediği için, veriliyo olsa ee mutlaka alacaklardır.*” (s.3) şeklinde bir ifade kullanırken, Ümit öğretmen “*Bişeyler yapamıyoruz, çünkü böyle bi dersimiz böyle bi bölümümüz planımız yok.*” (s.3) diyerek düşüncelerini aktarmıştır. Yanı sıra Uğur öğretmen de “*Okulda mesleğe yönelik pek bi çalışma yapılmıyo şu anda.*” (s.2) biçiminde bir yanıt vermiştir.

3.2.5. “Zihin engelli bireylerin istihdam edilmeleriyle ilgili olarak “Becerileri kazanıyorlar mı?” ile ilgili olarak yanıtınız hayırsa bu konudaki önerileriniz neler olabilir?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan okul yöneticileri ve öğretmenlere “Becerileri kazanıyorlar mı?” ile ilgili olarak yanıtınız hayırsa bu konudaki önerileriniz neler olabilir?” sorusu sorulduğunda katılımcıların yanıtları altı farklı grupta toplanmıştır. Katılımcıların yanıtları Tablo 3.2.5.’de görülmektedir.

Görüşmelere katılan öğretmenlere “Zihin engelli bireylerin istihdam edilmeleriyle ilgili olarak “Becerileri kazanıyorlar mı?” ile ilgili olarak yanıtınız hayırsa bu konudaki önerileriniz neler olabilir?” sorusu sorulduğunda, “iş alanları belirlenerek o alanlarda çalışmalar yapmalı” yanıtı katılımcılar tarafından 11 defa vurgulanmıştır. Öğrencilerin çalışabilecekleri işlerin gerektirdiği becerileri kazanabilecekleri atölyeler oluşturulması gerektiğini ifadesi ise katılımcılar tarafından dokuz kez vurgulanmıştır. Öğrencinin performansını belirleyip ona uygun iş alanında çocuğu yetiştirmek gerektiği şeklindeki ifadenin ise katılımcılar tarafından beş defa vurgulandığı görülmektedir. Devlet ve özel kurumlarla görüşülerek çocukların oralarda denenmesi gerektiği şeklinde ifade katılımcılar tarafından bir defa vurgulanırken, bireysel ve grup olarak iletişim becerileri verilmesi gerektiği ifadesi de katılımcılar tarafından bir defa vurgulanmıştır.

Tablo 3.2.5.
Kazanmaları gereken becerilere yönelik öneriler

Yanıtınız hayırsa bu konudaki önerileriniz neler olabilir?	f
a) İş alanları belirlenerek o alanlarda çalışmalar yapılmalı.	11
b) Çalışabilecekleri işlerin gerektirdiği becerileri kazandırabileceğimiz atölyeler oluşturulmalı.	9
c) Performansını belirleyip ona uygun iş alanında çocuğu yetiştirmeli.	5
d) Devlet ve özel kurumlarla görüşülerek çocuklar oralarda denenmeli	1
e) Bireysel ve grup olarak iletişim becerileri verilmeli	1
f) Diğer	5

Katılımcıların zihin engelli bireylerin kazanmaları gereken becerilerle ilgili önerilerini içeren yanıtlara baktığımızda, “iş alanları belirlenerek o alanlarda çalışmalar yapılmalı” başlığı altında, Buket öğretmen “*Öneri boyutunda bir öğrenci profili, velilerin maddi profili aynı zamanda da Eskişehir’deki istihdam alanlarının belirlenip ona yönelik atölyelerin oluşturulması, dediğim gibi yani boşa kürek çekilmemesi.*” (s.3) şeklinde yanıt verirken, Fatma öğretmen “*Bununla ilgili neler yapılabilir iş alanları belirlenebilir, beceri analizleri yapıp, bu iş alanlarında hangi beceriler gereklidir bize diyerek onunla ilgili atölye çalışmaları yürütülebilir.*” (s.3) biçiminde bir öneri getirmiştir. Yanı sıra Tülin öğretmen “*Kazandırılmasına yönelik eee en önemlisi işte bu çocukların okulu bitirdikten sonraki yapılabilecek işte bu çalışmalarla yani işe girecekleri alanlarla ilgili okuldaki çalışmaların çeşitlendirilmesi olabilir, işte atölye sayısının artırılarak daha çeşitli işlerin becerilerin çocuklara öğretilebileceği daha farklı alanlara girilebilir.*” (s. 4) ifadesini kullanmıştır.

3.2.6. “Zihin engelli bireylerin ne tür işlere yerleştirilebileceğini düşünüyorsunuz?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırma katılımcılarına “Zihin engelli bireylerin ne tür işlere yerleştirilebileceğini düşünüyorsunuz?” sorusu sorulduğunda katılımcıların yanıtlarının üç farklı grupta toplandığı görülmektedir. Yanıtlar ve frekansları Tablo 3.2.6.’da yer almaktadır.

Tablo 3.2.6.
Zihin engelli bireylerin yerleştirilebileceği işler

Zihin engelli bireylerin ne tür işlere yerleştirilebileceğini düşünüyorsunuz?	f
a) Temizlik işleri	16
b) Getir götür işleri.	14
c) İnşaat işleri	4

“Zihin engelli bireylerin hangi işlere yerleştirilebileceğini düşünüyorsunuz?” sorusu görüşmelere katılan öğretmenlere sorulduğunda, katılımcıların temizlik işleri ifadesini 16 defa vurgulandığı, getir-götür işleri ifadesini 14 defa, inşaat işleri ifadesini ise dört defa vurguladıkları görülmektedir.

Okul yöneticisi ve öğretmenlerin “Zihin engelli bireylerin ne tür işlere yerleştirilebileceğini düşünüyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıtlara bakıldığında temizlik işleri adı altında katılımcıların verdiği yanıtlara bakıldığında Seray öğretmen “*Belediyede temizlik işlerinde çalışabilir*” (s.3), Tülin öğretmen “*Gördüklerim belediyelerde eee ondan sonra okullarda işte temizlik işleriyle şey olanlar var, çalışanlar var.*” (s.4), Gaye öğretmen ise “*temizlik şirketlerine verilebilir çocuklar.*” (s.3) biçiminde ifadeler kullanmışlardır. Getir-götür işleri adı altında alınan yanıtlara bakıldığında, Belgin öğretmen “*Normal işte büro işlerinde getir götür işi yapabilecek çocuklarımız var.*” (s.4) şeklinde düşüncesini belirtirken Dilay öğretmen “*Temizlikle ilgili olarak ya da getir-götür işlerini yapabilirler.*” (s.4) şeklinde görüş bildirmiştir.

3.2.7. “Zihin engelli bireylerin neden bu işlere yerleştirilebileceğini düşünüyorsunuz?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmada yer alan katılımcıların “zihin engelli bireylerin neden bu işlere yerleştirilebileceğini düşünüyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıtlar üç farklı gruptan oluşmaktadır. Katılımcıların yanıtları ve frekansları Tablo 3.2.7.’de görülmektedir.

Araştırma katılımcılarına “Zihinsel engelli bireylerin neden bu işlere yerleştirilebileceğini düşünüyorsunuz?” sorusu sorulduğunda katılımcıların, basit beceri gerektiren işleri yapabildikleri için ifadesini sekiz defa vurguladıkları, fiziksel ve zihinsel yapıları buna uygun olduğu için şeklindeki ifadeyi de sekiz defa vurguladıkları görülürken, rutin işleri sıkılmadan yaptıkları için ifadesinin ise katılımcılar tarafından bir defa vurgulandığı görülmektedir.

Tablo 3.2.7.

Zihin engelli bireylerin bu iş alanlarına yerleştirilme gerekçeleri

Zihin engelli bireylerin neden bu işlere yerleştirileceğini düşünüyorsunuz?	
f	
a) Basit beceri gerektiren işleri yapabildikleri için	8
b) Fiziksel ve zihinsel yapıları buna uygun olduğu için	8
c) Rutin işleri sıkılmadan yaptıkları için	1

Katılımcılara, zihin engelli bireylerin bu iş alanlarına yerleştirilme gerekçeleri sorulduğunda, “basit beceri gerektiren işleri yapabilirler” adı altında Uğur öğretmen görüşlerini “*Eee çünkü bunların yapabileceği düzeyde çok fazla şey gerektirmeyen, fazla beceri bilgi gerektirmeyen, bu çocukların yapabileceği işler olduğunu düşünüyorum.*” (s.3) şeklinde belirtirken, Şenay öğretmen “*Çok fazla beceri gerektirmeyen artı bişey gerektirmeyen işlerde bizim çocuklarımızda çok rahat çalışabilirler yani herhangi birinin yaptığı gibi çalışabilirler.*” (s.4) biçiminde bir açıklama yapmıştır. Yanı sıra Tülin öğretmen “*Basit becerilerle yapılabilecek iş alanlarında çalışabilirler.*” (s.4) yanıtını vermiştir. Fiziksel ve zihinsel yapıları buna uygun olduğu için belirtilen işleri yapılabilirler başlığı altında ise Fatma öğretmen “*Yani fiziksel kapasite ve zihinsel kapasite bunu gerektiriyor.*” (s.3) derken, Seray öğretmen

“Bazen çocuklarımızın kas gelişimleri tam olmuyo ya da bu nedenle gerekli becerileri yerine getiremiyo hani daha basit işleri yapması gerekiyo.” (s.4) biçiminde bir yanıt vermiştir. Yanı sıra Ümit öğretmen *“Akademik olarak çok fazla bilgi gerektirmeyen bi beceri. İşte otel görevlisi olarak hani hizmet yapması, işte bi garsonluk bunlar pek bi akademik beceri istemeyen daha çok işte yetenek ve bedensel güç ve bedensel bedenini kullanmasıyla ilgili işler olduğu için.”* (s.3) bu işleri yapabilirler açıklamasında bulunmuştur.

3.2.8. “Zihin engelli bireyler bir iş yerine yerleştirilmeden önce okul neler yapmalı?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın katılımcılarının “Zihin engelli bireyler bir iş yerine yerleştirilmeden önce okul neler yapmalı?” sorusuna verdikleri yanıtlar dokuz grupta toplanmıştır. Katılımcıların verdikleri yanıtlar Tablo 3.2.8.’de görülmektedir.

Tablo 3.2.8.’e bakıldığında öğretmenlere “Zihin engelli bireyler bir işyerine yerleştirilmeden önce okul neler yapmalı?” sorusu sorulduğunda, yerleştirilecek işler ve iş alanlarının belirlenmesi şeklindeki ifadenin katılımcılar tarafından 10 defa vurgulandığı, iş alanlarına uygun kurumlarla iletişime geçmeli ifadesinin sekiz defa vurgulandığı, çocukların özellikleri hakkında işyeri sahibi ve personelin bilgilendirilmesi gerektiği ifadesinin ise yedi defa vurgulandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra, hazırlık sınıfından itibaren branşlaşma olması yönündeki ifadenin katılımcılar tarafından bir defa vurgulandığı görülmektedir.

Katılımcıların, zihin engelli bireyler işyerine yerleştirilmeden önce okulun yapması gerekenlerle ilgi verdikleri yanıtlar incelendiğinde, Tülin öğretmen *“İş okulu kısmındayken özellikle işte yerleştirilecekleri iş alanlarıyla ilgili kurumlarla ilgili görüşmeler başlatılarak işte mesela oralara çocuklar staj, haftada bir gün iki gün o karşılıklı anlaşmayla ayarlanabilecek kısa süreli gidip işte oraları görerek yapacakları iş hakkında bilgi edinmeleri sağlanabilir.”* (s.5) şeklinde yanıt verirken, Fatma öğretmen *“Okul kurum olarak ne yapmalı öncelikle dediğim gibi yerleştirilecek işler belirlenmeli.”* (s.4) ifadesini kullanmıştır. Yanı sıra Ekin öğretmen *“Çevredeki iş*

olanaklarını bi araştırıp bunlarla görüşüp konuşup çocukları o kısımlara aktarmak gerekir.” (s. 4) yanıtını vermiştir.

Tablo 3.2.8.

Zihin engelli bireyler bir iş yerine yerleştirilmeden önce okulun yapması gerekenler

Zihin engelli bireyler bir iş yerine yerleştirilmeden önce okul neler yapmalı?	f
a) Yerleştirilecek işler ve iş alanları belirlenmeli.	10
b) İş alanlarına uygun kurumlarla iletişime geçmeli.	8
c) Çocukların özellikleri hakkında işyeri sahibi ve personeli bilgilendirmeli.	7
d) Öğrencinin becerisi tespit edilmeli.	4
e) Öğrenciye işyeriyle ilgili bilgi verilmeli.	3
f) İş kolları okulda ders olarak verilmeli.	3
g) Staj biçiminde haftada 1-2 gün işyerlerine giderek iş hakkında bilgi edinmeli.	3
h) Hazırlık sınıfından itibaren branşlaşma olmalı.	1
ı) Aileye eğitim verilmeli.	1

3.2.9. “Zihin engelli bireyler bir iş yerine yerleştirilmeden önce aileler neler yapmalı?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın katılımcılarının “Zihin engelli bireyler bir iş yerine yerleştirilmeden önce aileler neler yapmalı?” sorusuna verdikleri yanıtlar 12 farklı gruptan oluşmaktadır. Katılımcıların yanıtları ve frekansları Tablo 3.2.9.’da görülmektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlere “Zihin engelli bireyler bir işyerine yerleştirilmeden önce aileler neler yapmalı?” sorusu sorulduğunda, katılımcıların, öğrenciye sorumluluk verilmeli, beceri kazandırılmalı şeklindeki ifadeleri sekiz defa vurguladıkları,

çocuklarını nerelere yerleştirebilecekleri konusunda okulla iletişim içinde olması gerektiği şeklindeki ifadelerin ise beş defa vurgulandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra, okulda yaptıkları hakkında bilgi edinmeli şeklindeki ifadenin katılımcılar tarafından bir defa vurgulandığı, işkura çocuğun performansı hakkında okuldan kapsamlı bir bilgi alarak başvurmalı ifadesinin ise bir defa vurgulandığı görülmektedir.

Tablo 3.2.9.
Zihin engelli bireyler bir iş yerine yerleştirilmeden önce
ailelerin yapması gerekenler

Zihin engelli bireyler bir iş yerine yerleştirilmeden önce aileler neler yapmalı? f	
a) Aileler, öğrenciye sorumluluk vermeli, beceri kazandırmalı.	8
b) Aileler, çocuklarını nerelere yerleştirebilecekleri konusunda okulla iletişim içinde olmalı.	5
c) Veliler, çocuklarının okuldaki öğretimine yönelik çalışmaları ev de sürdürmeli.	4
d) Aileler, çocuklarının yapacakları işlerle ilgili bilgi edinmeli.	4
e) Sınıf öğretmenleriyle konuşarak çocuğun hazır bulunuşluk düzeyi belirlenmeli	3
f) Aileler kanunların takipçisi olmalı	2
g) Aileler, okulda yapılan iş eğitimi faaliyetlerini sorgulamalı..	2
h) Aileler, çocukları okuldan mezun olduktan sonra ne olacak diye düşünmeli.	1
ı) Aileler, çocuklarının okulda yaptıkları hakkında bilgi edinmeli.	1
i) Aileler, iş kura çocuğun performansı hakkında okuldan kapsamlı bir bilgi alarak başvurmalı.	1
j) Diğer	3

Katılımcıların yanıtları incelendiğinde ağırlıklı olarak “aileler öğrenciye sorumluluk vermeli, beceri kazandırmalı” adı altında, Ekin öğretmen “*Benim engelli çocuğum var,*

bu engelli çocuğum aman hiçbirşey yapmasın ben her şeyine koşayım her şeyine ben yapayım, böyle bir tutum var, aslında tam tersine çocuğa biraz sorumluluk vermeleri gerekiyor, sorumluluk alınca çocuk bişeyleri başarabiliyo. Bişeyleri başardığı zaman daha mutlu oluyo.” (s.5) şeklinde ifade ederken, Ümit öğretmen “*Ailelere bu konuda çok iş düşüyo, aynı zamanda okulda verilen eğitimi mesleki eğitimi evde de imkan buldukları ölçüde nasıl akademik becerilerde tekrar yaptırıyorsa evde de tekrar yaptırabileceklerini düşünüyorum, mesela bir baba tamir edilecekse evde bişey oğluyla ya da kızıyla bu işi yapabilir, ya destek olabilirler.”* (s.4) ifadesini kullanmıştır. Yanı sıra Uğur öğretmen “*Çocuklarına işte ufak tefek yani çalıştığı işyerinde nelere uyması dikkat edeceği konusunda uyarılar yapabilir, yapacağı iş konusunda bilgi verebilir.”* (s. 4) yanıtını vermiştir.

3.3. Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerin İstihdam Sırası Görüşlerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan okul yöneticileri ve öğretmenlere zihin engelli bireylerin istihdam sırası durumları ile ilgili olarak, zihin engelli bir birey bir işyerine yerleştirildiğinde okulun yapması gerekenler, ailenin yapması gerekenler, devletin yapması gerekenler ve işverenlerle ilgili düşüncelerine ilişkin sorular sorulmuştur. Araştırmada yer alan katılımcıların yanıtları ve frekansları izleyen bölümde yer almaktadır.

3.3.1. “Zihin engelli birey bir işyerine yerleştirildiğinde okul neler yapmalı?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmada yer alan katılımcıların “Zihin engelli birey bir işyerine yerleştirildiğinde okul neler yapmalı?” sorusuna verdikleri yanıtlar beş farklı gruptan oluşmaktadır. Katılımcıların yanıtları ve frekansları Tablo 3.3.1.’de görülmektedir.

Araştırmanın katılımcılarına “Zihin engelli birey bir işyerine yerleştğinde okul neler yapmalı?” sorusu sorulduğunda katılımcıların, belli periyotlarla çocuğu iş yerinde ziyaret etmeli şeklindeki ifadeleri 16 defa vurguladıkları, çocuğa deneme sürecinde yardımcı olunmalı ifadesinin ise dokuz defa vurgulandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra işveren ve diğer personelin de bilgilendirilmesi gerektiği ifadesi de katılımcılar tarafından sekiz defa vurgulanmıştır. Elde edilecek verilerin diğer öğrencilerde de dikkate alınması ifadesi ise katılımcılar tarafından iki defa vurgulanmıştır

Tablo 3.3.1.

Zihin engelli birey bir işyerine yerleştirildiğinde okulun yapması gerekenler

Zihin engelli birey bir işyerine	f
yerleştirildiğinde okul neler yapmalı?	
a) Okul, belli periyotlarla çocuğu iş yerinde ziyaret etmeli.	16
b) Okul, çocuğa deneme sürecinde yardımcı olmalı.	9
c) Okul, işveren ve diğer personeli de bilgilendirmeli.	8
d) Okul, elde edeceği verileri diğer öğrencilerde de dikkate almalı	2
e) Diğer	2

Okul yöneticisi ve öğretmenlerin zihin engelli bireylerin istihdam sırası ile ilgili olarak, zihin engelli birey bir işyerine yerleştirildiğinde okul neler yapmalı sorusuna verdikleri yanıtlara bakıldığında, “okul belli periyotlarla çocuğu işyerinde ziyaret etmeli” başlığı altında, Fatma öğretmen “*Çocuğu işyerinde izleme, belirli rutin aralıklarla, yardıma gereksimim duyduğunda, hangi alanda yardımsa o şekilde yönlendirip fiziksel mi sağlık mı yoksa mesleki becerisi ile ilgili bir eksiklik mi var, bunu nasıl giderebiliriz?*” (s.5) şeklinde yanıt verirken Seray öğretmen “*Biz çocuğu mezun edip sadece bırakmıyoruz, devamında da takibini yapılması gerektiğine inanıyorum. Mesela ne olabilir? Bazı öğretmenler görevlendirilebilir, rehber öğretmen gezici öğretmen olarak bu çocukları belli dönemlerde gidip işyerlerinde ziyaret edebilir, çocukları dinleyebilir, çalıştığı ortama bakabilir, orda bir sorun varsa bu sorunları çözebilir ya da ordaki şikayetleri ya da ee geri dönüt olan güzel şeyleri dinleyebilir.*” (s.5) açıklamasını yapmıştır.

Yanı sıra Sertan öğretmen “*Okul bittikten sonra hani çocuk bi işyerine yerleşiyosa okul sürekli yine o çocuğu izlemeli, haa daha sonraki çocuklara da örnek olabilecek tarzda bi eğer öğrenciyse veya hani çocuk işte bitiriyo bi işe yerleşiyö, onu takip ediyosunuz, çocuk başarılı oluyo, daha sonraki arkadaşlarına bu örnek olarak gösterilebilir, yani o şekilde bi adım.*” (s.6) olarak düşüncelerini aktarmıştır.

3.3.2. “Zihin engelli birey bir işyerine yerleştirildiğinde aile neler yapmalı?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmada yer alan katılımcıların “Zihin engelli birey bir işyerine yerleştirildiğinde aile neler yapmalı?” sorusuna verdikleri yanıtlar 10 farklı grupta toplanmıştır. Katılımcıların verdikleri yanıtlar ve frekansları Tablo 3.3.2.’de görülmektedir.

Araştırmada yer alan katılımcılara “Zihin engelli birey bir işyerine yerleştirildiğinde aile neler yapmalı?” sorusu sorulduğunda, ailenin okulla iletişim içinde olması gerektiği ifadesi katılımcılar tarafından dokuz defa vurgulanırken, ailenin çocuğa moral verip motive etmesi gerektiğini belirten ifadelerin sekiz defa vurgulandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra deneme sürecinde farklı iş alanlarına da bakılmalı şeklindeki ifadelerin katılımcılar tarafından bir defa vurgulandığı, ailenin çocuğunun özel durumları hakkında işyeri yöneticilerine bilgi vermesi gerektiği ifadesinin de yine bir defa vurgulandığı görülmektedir.

Katılımcılara, zihin engelli birey bir işyerine yerleştirildiğinde aile neler yapmalı sorusu sorulduğunda, “aileler okulla iletişim içinde olmalı” başlığı altında alınan yanıtlara bakıldığında, Ümit öğretmen “*O da takip edebilir ve işyerinden çocuğu için ne yapabileceği konusunda fikir alabilir. Aynı zamanda okulla da iletişim içerisinde olması gerekir ailenin, okulla da iletişim içerisinde olması gerekir ki çocuğun gelişimi hakkında bilgi sahibi olsun, desteklemesi gereken alanlarda neler yapabileceğini görsün.*” (s.5) şeklinde yanıt verirken, Belgin öğretmen “*Aile sürekli okulla diyalog içinde olmalı yani kuruma gidip de benim çocuğum nedir diye tabi ki ee görüşmeyi bence sanırım aileye bırakmamak gerekiyo. Aile bu bilgileri okuldan almalı diye düşünüyorum.*” (s.7) diyerek bu konudaki görüşlerini aktarmıştır. Yanı sıra Hatice öğretmenin konuyla ilgili olarak “*Ailelerin sosyoekonomik durumu düşük, yani bu yeterli destek sağlayabilecek mi, yeterli kültürel yaşantı birikimine sahip mi o da önemli, burada gene bence okula ve okulun ilgili birimine çok görev düşüyo.*” (s.8) şeklinde açıklamada bulunduğunu görmekteyiz.

“Aileler çocuklarına moral verip motive etmeli” başlığı altında alınan yanıtlara bakıldığında, Gaye öğretmen “*Hı aile de çocuk belki işi hemen kabullenemeyebilir, bu iki üç haftalık sürede çocuğa destek olmalı, işte sen çok iyi çalışıyorsun bak bi sürü insan çalışmıyo sen harika bi işin var iyisin. Bu konuda yani çocuğu moral olarak motive etmeli ee bence mutlaka çocuğun işyerine gidip işyerinde de görmeli aile.*” (s.5) cümleleriyle düşüncelerini ifade ederken, Ekin öğretmen “*Mesela çocuk çalışmaya başladı, cebine bi kaç kuruş para girdi, eve gelirken bi ekmek aldıysa o çocuk o çocuğun övülmesi gerekir, yani bişeyler başarabildiğini o çocuğa hissettirilmesi gerekir, ailenin bunu yapması gerekiyo en azından en ufak şey ailenin bunu yapması gerekiyo*” (s.7) şeklinde yanıt vermiştir. Yanı sıra Sertan öğretmen de konuyla ilgili olarak “*Bu çocuk normal bireylerden daha farklı, yaa orda sıkılabilir veya ben bunu başaramam duygusu olabilir, ailenin onu manevi açıdan desteklemesi gerekiyo diye düşünüyorum.*” (s.7) şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir.

Tablo 3.3.2.

Zihin engelli birey bir işyerine yerleştirildiğinde ailenin yapması gerekenler

Zihin engelli birey bir işyerine yerleştirildiğinde aile neler yapmalı?	f
a) Aileler, okulla iletişim içinde olmalı.	9
b) Aileler, çocuklarına moral verip motive etmeli.	8
c) Aileler, çocuklarını işyerinde takip etmeli.	7
d) Aileler, işyeriyle iletişim içinde olmalı.	7
e) Aileler, çocuklarının yanında olmalı, sorunların çözümüne katkıda bulunmalı.	6
f) Aileler, çocuklarını manevi yönden desteklemeli.	4
g) Aileler, işyerini takip etmeli.	3
h) Aileler, deneme sürecinde farklı iş alanlarına da bakmalı	1
i) Aileler, çocuklarının özel durumları hakkında işyeri idarecilerine bilgi vermeli.	1
i) Diğer (Aileler işle ilgili becerileri ev de desteklemeli)	1

3.3.3.“Zihin engelli birey bir işyerine yerleştirildiğinde devlet neler yapmalı?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmada yer alan katılımcılara “Zihin engelli birey bir işyerine yerleştirildiğinde devlet neler yapmalı?” sorusu sorulduğunda, katılımcıların yanıtlarının dokuz farklı grupta toplandığı görülmektedir. Katılımcıların yanıtları ve frekansları Tablo 3.3.3.’de yer almaktadır.

Tablo 3.3.3

Zihin engelli birey bir işyerine yerleştirildiğinde devletin yapması gerekenler

Zihin engelli birey bir işyerine yerleştirildiğinde devlet neler yapmalı?	f
a) Devlet yaptırımlarını daha sıkı takip etmeli.	8
b) Devlet daha kapsamlı yasal düzenlemeler yapmalı.	6
c) Devlet, zihin engelli bireylerin zorunlu olarak çalıştırılması sağlanmalı.	3
d) Devlet işyerindeki deneme süresini uzatmalı.	3
e) Devlet, takip için ayrı bir birim oluşturmalı.	3
f) Zihin engelli bireyin sosyal güvenliği, ücreti, iş güvenliği devlet tarafından yasal olarak düzenlenmeli.	2
g) Devlet maddi olarak aileyi desteklemeli.	1
h) Devletin yapacağı yasal düzenlemelerle okul ekibi orada faaliyet göstermeli	1
ı) Diğer	8

Araştırmada yer alan katılımcılara “Zihinsel engelli bireyler bir işyerine yerleştirildiğinde devlet neler yapmalı?” sorusu sorulduğunda, devlet yaptırımlarını daha sıkı takip etmeli ifadesi katılımcılar tarafından sekiz defa vurgulanırken, devlet daha kapsamlı yasal düzenlemeler yapmalı ifadesi altı defa vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra, devletin maddi olarak aileyi desteklemesi gerektiği ifadesi katılımcılar tarafından bir defa vurgulanmıştır. Yanı sıra, devletin yapacağı sosyal düzenlemelerle okul ekibi

orada faaliyet göstermeli şeklindeki ifadenin de katılımcılar tarafından bir defa vurgulandığı görülmektedir.

Zihin engelli bireylerin bir işyerine yerleştirilmesi sırasında devletin yapması gerekenlerle ilgili olarak katılımcıların verdiği yanıtlara bakıldığında, devlet yaptırımlarını daha sıkı takip etmeli başlığı altında, Uğur öğretmen görüşlerini “*Öğrenci şöyle bi şekilde korumalı devlet nasıl korumalı bizden hariç bide kendi personeli bu işlere bakan bi kurumları mutlaka vardır, elemanları bu işyerlerini mutlaka dolaşmalı, onlar bu konuda destek olmalı, her şeyi bize bırakmamalı.*” (s.6) cümleleriyle ifade ederken, Buğra öğretmen konuyla ilgili olarak “*Tabi yani eğer zaten bu konuda bi dayatma olmazsa işyeri size bir zaman ayırmaz. Burada çalıştığı personelle ilgili diğer personelin eğitilmesine de zaman ayırmaz. Yani biliyosun sonuçta, gelir çalışırsa çalışır, çalışmazsa bu süreçte başarısız olmuştur diyip çıkarır yani.*” (s.6) şeklinde bir açıklama yapmıştır.

Yanı sıra Seray öğretmen “*Devlet ne yapabilir, yasa çıkartabilir, yaptırım uygulayabilir, yani kesinlikle bu tür çocukların çalışması gerektiğini belli bi sayıda belli bi yüzde verip özürlü çocuğu çalıştırması gerektiğini, yasaya tam oturtursa eğer bi esneklik kalmasa o işveren de o çocuğu orda çalıştırmak zorunda kalacaktır.*” (s.6) ifadesini kullanmıştır.

3.3.4. “İşverenler boyutundaki düşünceleriniz nelerdir?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmada yer alan katılımcıların “İşverenler boyutundaki düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna verdikleri yanıtlar sekiz farklı grupta toplanmıştır. Katılımcıların verdikleri yanıtlar ve frekansları Tablo 3.3.4.’de yer almaktadır.

Araştırmaya katılan okul yöneticileri ve öğretmenlere “İşverenler boyutundaki düşünceleriniz nelerdir?” sorusu sorulduğunda, işverenler olumsuz önyargı içindeler ifadesinin katılımcılar tarafından 14 defa vurgulandığı görülmektedir. Bazıları insancıl, topluma kazandırılması gerektiğini belirtiyor, sabırlı ve memnun kalıyor şeklindeki

ifade katılımcılar tarafından bir defa vurgulanırken, işverenler yasa ve yönetmeliklerden haberdar olmalı ifadesi de bir defa vurgulanmıştır. Yanı sıra, kurum ve okulla işbirliği içinde olmalı ifadesi bir defa, özel sektördeki işverenler sabırlı olmuyor ifadesi bir defa, belediyelerde daha bağımsız çalıştıkları için başarılı oluyorlar ifadesi de katılımcılar tarafından yine bir defa vurgulanmıştır.

Tablo 3.3.4
İşverenler boyutundaki düşünceler

İşverenler boyutundaki düşünceleriniz nelerdir?	f
a) Olumsuz önyargı içindeler	14
b) Bazıları stres ve kriz nedeniyle işten çıkarıyorlar	1
c) Bazıları insancıl, topluma kazandırılması gerektiğini belirtiyor, sabırlı ve memnun kalıyor	1
d) Yasa ve yönetmeliklerden haberdar olmalı	1
e) Kurum ve okulla işbirliği içinde olmalı	1
f) Özel sektördeki işverenler sabırlı olmuyor	1
g) Belediyelerde daha bağımsız çalıştıkları için başarılı oluyorlar	1
h) Diğer	1

Okul yöneticisi ve öğretmenlere, istihdam sırası ile ilgili olarak işverenler boyutundaki düşünceleri sorulduğunda ağırlıklı olarak alınan yanıt işverenlerin olumsuz önyargı içinde oldukları biçimindedir. “Olumsuz önyargılı oluyorlar” başlığı altında, Şenay öğretmen *“Parayı ödeyip gerekirse almayım düşüncesinde, yada en fazla işte fiziksel olarak hani duyma engelli, bedensel olarak işte aksayan birini tercih ediyö.”* (s.8) şeklinde bir ifade kullanırken Buğra öğretmen *“İşverenler sonuçta haa zihin engelli çocuklara her zaman için ee bir yük olarak bakıyorlar. Hani işleri aksattığını beklide düşünüyorlar, belki yürümediğini düşünüyorlar, yürütemediklerini, engellendiklerini düşünüyorlar iletişimle ilgili sıkıntılarda personeli işte iş dinamiğini bozduğunu*

düşünüyorlar. Bana göre bu nedenle zaten özel sektörde çok fazla zihinsel engelli çalışamıyo çok fazla girdi çıktı oluyor.” (s.6) şeklindeki sözleriyle düşüncelerini ifade etmiştir. Yanı sıra Belgin öğretmen “*Çok sıcak bakmıyolar çünkü çocuklarımızı bizim çok yetersiz olarak görüyorlar. Biraz önyargılı bakılıyo maalesef yani, belki etrafında zihisel engelli bi kimse olmamış görmemiş olabilir işte onları hiçbirşey bilemeyen, yapamıyacak bi başarılı becerisi olmayan gibi düşünüyor.”* (s.8) yanıtını vermiştir.

3.4. Okul Yöneticisi ve Öğretmenlerin İstihdam Sonrası Görüşlerine İlişkin Bulgular

Araştırmada yer alan katılımcıların zihin engelli bireylerin istihdam sonrası durumları ile ilgili olarak, eğitim kurumlarına düşen görevler ve gerçekleşme düzeyi, ailelere düşen görevler ve gerçekleşme düzeyi, devlete düşen görevler ve gerçekleşme düzeyi, işverene düşen görevler ve gerçekleşme düzeyi ile ilgili çeşitli sorular sorulmuştur. Katılımcıların bu sorulara verdikleri yanıtlar ve frekansları izleyen bölümde yer almaktadır.

3.4.1.“Eğitim kurumlarına düşen görevler hakkında neler düşünüyorsunuz?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmada yer alan katılımcıların “Eğitim kurumlarına düşen görevler hakkında neler düşünüyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıtlar 11 farklı grupta toplanmıştır. Katılımcıların yanıtları ve frekanslar Tablo 3.4.1.’de yer almaktadır.

Araştırmada yer alan katılımcılara “Zihin engelli bireylerin istihdamı sonrasında; eğitim kurumlarına düşen görevler hakkında neler düşünüyorsunuz?” sorusu sorulduğunda, takibi yapılmalı ifadesinin katılımcılar tarafından dokuz defa vurgulandığı görülmektedir. Yanı sıra, ömür boyu çocuğun takip edilmesi gerektiği ifadesini katılımcılar tarafından beş defa vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra katılımcılar, çalışan öğretmenlerin ikili diyalogları söz konusu ifadesini bir defa, basit ipuçları vererek işi nasıl sürdüreceği anlatılmalı şeklindeki ifadeyi bir defa, yaşadıkları sorunları öğrenmek ve katkıda bulunmak anlamında takip edilmeli ifadesini de bir defa vurgulamışlardır.

Tablo 3.4.1.
Eğitim kurumlarına düşen görevler

Eğitim kurumlarına düşen görevler hakkında neler düşünüyorsunuz?	f
a) Çocuğun takibi yapılmalı.	9
b) Eğitim kurumları ömür boyu çocuğu takip etmeli.	5
c) Eğitim kurumlarının önceki basamağa göre görevleri daha azdır.	3
d) Yeni çocuklar işe girmeden sorunları gidermeye çalışmalı	3
e) Eğitim kurumları mezun olan öğrencilerin ne kadarı nerde çalışıyor bunu bilmek için takip etmeli.	3
f) Eğitim kurumlarının resmi görevi yok.	2
g) Eğitim kurumları işyeri ve çocuk açısından sorun olup olmadığına bakmalı.	2
h) Çalışan öğretmenlerin ikili diyalogları söz konusu.	1
ı) Eğitim kurumları basit ipuçları vererek işi nasıl sürdüreceği anlatılmalı.	1
i)Eğitim kurumları, çocukların yaşadıkları sorunları öğrenmek ve katkıda bulunmak anlamın da takip etmeli.	1
j) Diğer	3

Zihin engelli bireylerin istihdam sonrası ile ilgili olarak katılımcıların, eğitim kurumlarına düşen görevler hakkında neler düşünüyorsunuz sorusuna verdikleri yanıtlara bakıldığında, “çocuğun takibi yapılmalı” yanıtı ağırlıklı olarak yer almaktadır. Çocuğun takibi yapılmalı başlığı altında, Uğur öğretmen *“Ha zaman aralığı da uzatılabilir, o belki senede iki defa artık o çocuklar yine ne yapıyorlar ne ediyorlar mutlaka gözetlenmesi lazım.”* (s.7) şeklinde bir ifade kullanırken, Belgin öğretmen konuyla ilgili olarak *“Şimdi tabii ki öncesi kadar sıklıkla kontrol olayı olmayacaktır ebetteki çünkü artık orayı benimsemiş, işveren çocuğu seviyo, arkadaşları da seviyo ordaki iş arkadaşları, kabul görülmüş kişiyi haftada işte 10 günde bir ayda değil de daha uzun süre içerisinde belki kontrolü yapılabilir.”* (s.9-10) şeklinde düşüncelerini

belirtmiştir. Yanı sıra Şenay öğretmen konuyla ilgili görüşünü “*Evet kontrol aralığı biraz daha artmıştır diyim hani yılda daha önce 10 kere kontrol ediyosa, işte azalmıştır çünkü artık işçi de oraya almıştır, işveren de işçiye almıştır ama tamamen bitmesini istemem.*” (s.9) sözleriyle ifade etmiştir.

Bunun yanı-sıra Buğra öğretmen “*İstihdam, istihdam sonrasında, mezuniyet sonrasında okulun üzerine düşen resmi bi görev yok, bu noktada sadece işte ee çalışan öğretmenlerin ikili diyaloglarıyla, bir takip süreci söz konusudur.*” (s.7) şeklinde ifade etmiştir.

3.4.2. “Eğitim kurumlarına düşen görevlerin gerçekleşme düzeyi hakkında neler düşünüyorsunuz?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmada yer alan katılımcıların “Eğitim kurumlarına düşen görevlerin gerçekleşme düzeyi hakkında neler düşünüyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıtlar yedi farklı grupta toplanmıştır. Katılımcıların verdikleri yanıtlar ve frekansları Tablo 3.4.2.’de görülmektedir.

Tablo 3.4.2.’de görüldüğü üzere, araştırmanın katılımcılarına “Eğitim kurumlarına düşen görevlerin gerçekleşme düzeyi hakkında neler düşünüyorsunuz?” sorusu sorulduğunda, eğitim kurumlarının üzerlerine düşen görevlerin gerçekleşmediği şeklindeki ifadenin katılımcılar tarafından 12 defa vurgulandığı görülmektedir. Yanı sıra, belli bir yıldan sonra çocuğun unutulduğu ifadesi bir defa, bu iş için öğretmenlerin ayrılmasının gerektiği ifadesi de katılımcılar tarafından bir defa vurgulanmıştır.

Katılımcılara zihin engelli bireylerin istihdamı sonrasında eğitim kurumlarının üzerlerine düşen görevleri gerçekleştirme düzeyi hakkındaki düşünceleri sorulduğunda, eğitim kurumlarının üzerlerine düşen görevleri gerçekleştirmediği yanıtı ağırlıklı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu başlık altında, Şenay öğretmen “*Ee ben 7 yıldır çalışıyorum ee belki takip edilmiştir ama ben hiç duymadım bir öğrencimizin takip edildiğini.*” (s. 10) diyerek yanıt verirken Gaye öğretmen “*Eee şu anda hiç yok yani ee biz çocuklarımızı bi işe yerleştiremiyoruz, bunları takip edemiyoruz, işe ya kendi başına yerleşen çocukları bile takip edemiyoruz, etmiyoruz.*” (s.8) şeklinde bir ifade

kullanmıştır. Yanı sıra Dilay öğretmen “*Şu anda öyle bişey yok.*” (s.10) ifadesini kullanmıştır.

Tablo 3.4.2.
Eğitim kurumlarına düşen görevlerin gerçekleşme düzeyi

Eğitim kurumlarına düşen görevlerin gerçekleşme düzeyi hakkında neler düşünüyorsunuz?	f
a) Gerçekleşmiyor.	12
b) Gerçekleşmiyor ama yapılabilir, yapılırsa güzel olur.	2
c) Takibi sürdürmüyordur.	2
d) Çocuklar bizi ziyarete geldiğinde görüyoruz.	2
e) Sorumluluğu ve görevi yok.	2
f) Belli bir yıldan sonra çocuk unutulur.	1
g) Bu iş için öğretmenler ayrılmalı.	1

3.4.3. “Ailelere düşen görevler hakkında neler düşünüyorsunuz?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmada yer alan katılımcıların “Ailelere düşen görevler hakkında neler düşünüyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıtlar 10 farklı grupta toplanmıştır. Katılımcıların verdikleri yanıtlar ve frekansları Tablo 3.4.3.’de yer almaktadır.

Araştırmada yer alan katılımcılara “Ailelere düşen görevler hakkında neler düşünüyorsunuz?” sorusu sorulduğunda katılımcıların, aileler çocuklarını her boyutta takip etmeli şeklindeki ifadeleri dokuz defa vurguladıkları görülmektedir. Yanı sıra, çocuğunu motive etmeli şeklindeki ifade de katılımcılar tarafından dokuz defa vurgulanmıştır. İşle ilgili olumlu ve olumsuz yaşantılarda ailenin sorumluluğu olduğu ifadesi katılımcılar tarafından bir defa vurgulanırken, kurum sosyal aktiviteleri varsa

katılarak çocuğun yanında olduğunu hissettirmeli ifadesinin de bir defa vurgulandığı görülmektedir.

Tablo 3.4.3
Ailelere düşen görevler

Ailelere düşen görevler hakkında neler düşünüyorsunuz?	f
a) Aileler çocuklarını her boyutta takip etmeli.	9
b) Aileler çocuklarını motive etmeli.	9
c) Aileler işyerine gidip görüşmeli.	6
d) Aileler okulla iletişimi sürdürmeli.	5
e) Çocuklarının yanında olmalı.	4
f) Aileler çocuklarını çok fazla korunmasa da takip etmeli.	3
g) Ellerinden gelen her çabayı göstermeli.	2
h) İşle ilgili olumlu ve olumsuz yaşantılarda ailenin sorumluluğu var.	1
i) Aileler kurum sosyal aktiviteleri varsa katılarak çocuklarının yanında olduğunu hissettirmeli.	1
j) Çocuklarının haklarını bilmeli, savunmalı.	1

Katılımcılara zihin engelli bireylerin istihdamı sonrasında ailelere düşen görevler hakkında neler düşünüyorsunuz sorusu sorulduğunda, aileler çocuklarını her boyutta takip etmeli ve aileler çocuklarını motive etmeli başlıklarının ağırlık kazandığı görülmektedir. “Aileler çocuklarını her boyutta takip etmeli” başlığı altında, Uğur öğretmen “*Ailelerin görevi sürekli, ailenin hiçbir zaman görevi bitmez, zaten aile kavramı öyle, mutlaka ee bağlantılı bi şekilde çocuklarını onlar takip edecektir.*” (s.8) şeklinde yanıt verirken, Gaye öğretmen “*Tabi mutlaka aile her zaman çocuğa destek olmalı, çünkü çocuğun ailesinden başka dayanacağı kimse yok.*” (s.8) ifadesini kullanmıştır. Yanı sıra Tülin öğretmen “*Çocuk sadece bi işe yerleştirilip işte çalışmak olarak düşünmemeli aslında o çocuğun yaşantısı boyunca psikolojik olarak da düşünsenize arkasında ailesinin takip ettiğini onunla ilgilenildiğini düşünmesi güzel bir*

şey sanırım.” (s.11) sözleriyle düşüncelerini aktarmıştır. Aileler çocuklarını motive etmeli başlığı altında ise, Buket öğretmen “Destekten kastettiğim şey yani hani onu daha fazla motive etmek eee ya çünkü belki hani zihinsel engelli öğrenci bazı zorluklarla karşılaşabilir.” (s.11) olarak yanıt verirken Seray öğretmen “İş konusunda özellikle, evet ailenin çocuğu devamlı yönlendirilmesinde iş konusunda devamlı yönlendirilmesi gerekiyo.” (s.9) ifadesini kullanmıştır. Yanı sıra Dilay öğretmen “Aile yine çocuğunun arkasında olmalı, çocuğunun arkadaşlarıyla çevresiyle yani tamam yerleşti çalışıyo, iş bitti diye düşünmemeli.” (s.10) şeklinde düşüncelerini aktarmıştır.

3.4.4. “Ailelerin üzerlerine düşen görevleri gerçekleştirme düzeyi hakkında neler düşünüyorsunuz?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmada yer alan katılımcıların “Ailelerin üzerlerine düşen görevleri gerçekleştirme düzeyi hakkında neler düşünüyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıtlar sekiz farklı grupta toplanmıştır. Katılımcıların verdikleri yanıtlar ve frekansları Tablo 3.4.4.’de görülmektedir.

Tablo 3.4.4.

Ailelerin üzerlerine düşen görevleri gerçekleştirme düzeyi

Ailelerin üzerlerine düşen görevleri gerçekleştirme düzeyi hakkında neler düşünüyorsunuz?	f
a) Gerçekleştirmiyor.	8
b) Gerçekleştiriliyor.	2
c) İlgilenmiyorlar, takip etmiyorlar.	2
d) İşe yerleştirilmiş olması, para kazanması yeterli.	1
e) Takip etmelidir, ama yapılmıyor.	1
f) Eğitim düzeylerinin düşük olmasına rağmen takip ediyorlar.	1
g) Çocuklarının zarar görmemesi için takip ediyorlar.	1
h) Diğer	6

Tablo 3.4.4.'de görüldüğü gibi araştırmada yer alan katılımcılara “Ailelerin üzerlerine düşen görevleri gerçekleştirme düzeyi hakkında neler düşünüyorsunuz?” sorusu sorulduğunda katılımcıların, ailelerin üzerlerine düşen görevleri gerçekleştirmediği şeklindeki ifadeleri sekiz defa vurguladıkları görülmektedir. Bunun yanı sıra, ailelerin eğitim düzeylerinin düşük olmasına rağmen takip ettikleri ifadesi bir defa, çocuklarının zarar görmemesi için takip ettikleri ifadesi bir defa, işe yerleştirilmiş olması, para kazanması yeterli şeklindeki ifadenin bir defa, takip etmelidir, ama yapılmıyor şeklindeki ifadenin de katılımcılar tarafından bir defa vurgulandığı görülmektedir.

Bu başlık altında, Buket öğretmen “*Gerçekleştirme düzeyi maalesef az diye düşünüyorum eee kendi gözlemim kendi okulumla ilgili gözlemim veli profilinin açıkçası çok bilinçli olmadığına farkındayım*” (s.12) şeklinde bir ifade kullanırken, Ümit öğretmen “*Mesleki olarak denetlenmediği için okul tarafından idare tarafından hani ailelerinde ne yaptığı konusunda bilgim yok ama normal akademik becerilerinde dahi denetlenmiyo, çoğu aile çocuğun gelişimini davranış olarak olsun akademik olarak olsun denetlemiyö ve bende denetlendiğini sanmıyorum*” (s.7) şeklinde yanıt vermiştir. Yanı sıra Seray öğretmen “*Aileler nedense eee bu tür ilgilenmeleri benim gözlemlediğim aileler genelde okuldan beklentisi çok fazla oluyo, okulda okulun bunları takibini yapmasını istiyö, yeterli bi ilgi göremedim ben ailelerden*” (s.10) şeklinde bir açıklama yapmıştır.

3.4.5. “Devlete düşen görevler hakkında neler düşünüyorsunuz?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmada yer alan katılımcıların “Devlete düşen görevler hakkında neler düşünüyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıtlar 10 farklı grupta toplanmıştır. Katılımcıların yanıtları ve frekansları Tablo 3.4.5.'de görülmektedir.

Tablo 3.4.5.
Devlete düşen görevler hakkındaki düşünceler

“Devlete düşen görevler hakkında neler düşünüyorsunuz?”	f
a) Takip etmeli.	7
b) İşten çıkarmadaki keyfiyetin kalkması için biraz daha yapısal düzenlemeler yapmalı.	5
c) Koruyucu etkisini sürdürmeli.	4
d) Yasaları uygulamada takip etmeli.	4
e) Tatil süresi normallerden fazla olmalı.	2
f) Mezun olduğu okuldaki öğretmenleri tarafından yasal düzenlemelerle görevlendirilerek takip edilmeli.	1
g) Çocuğu teşvik anlamında bir maaş ikramiye vermeli.	1
h) Çok fazla iş verimi beklemeden toplum hayatına katılmaları desteklenmeli.	1
i) Yaşamını kolaylaştırması için evi yoksa ev vermeli.	1
i) Hizmet içi kurslar düzenlemeli	1

Araştırmada yer alan katılımcılara “Devlete düşen görevler hakkında neler düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltildiğinde, devlet takip etmeli şeklindeki ifade katılımcılar tarafından yedi defa vurgulanırken, işten çıkarmadaki keyfiyetin kalkması için biraz daha yapısal düzenlemeler yapılması gerektiği şeklindeki ifadeler beş defa vurgulanmıştır. Bunun yanında, mezun olduğu okuldaki öğretmenleri tarafından yasal düzenlemelerle görevlendirilerek takip edilmeli ifadesi bir defa, çocuğa teşvik anlamında bir maaş ikramiye verilmesi gerektiğini ifadesi bir defa, yanı sıra çok fazla iş verimi beklemeden toplum hayatına katılmaları desteklenmeli şeklindeki ifade de katılımcılar tarafından bir defa vurgulanırken, yaşamını kolaylaştırması için evi yoksa ev vermeli şeklindeki ifadenin de bir defa vurgulandığı görülmektedir.

“Zihin engelli bireylerin istihdamı sonrası devlete düşen görevler hakkında neler düşünüyorsunuz?” sorusuna katılımcıların yanıtları devletin zihin engelli bireyleri istihdam sonrasındaki süreçte de takip etmesi adı altında verdikleri yanıtlara bakıldığında, Dilay öğretmen *“Oranın elemanı olmuş ama acaba orda mutlu mu, devlet bu çocuğa farklı bir iş imkanı açabilir mi, çocuğun becerileri gelişmiş mi işte bunları ilgili de birim olsa, çocuklar sürekli kontrol altında tutulsa tamam.”* (s.11) şeklinde bir ifade kullanırken, Sertan öğretmen *“Devlet sürekli ya kontrol sürekli devlette olması gerekir diye düşünüyorum, o süreçte yerleştirilmiştir ama hani işveren diyim ben size işveren hani ilk etapta çok şey davranabilir, daha sonra farklı amaçlar güdebilir, baskı yapabilir”* (s.13) yanıtını vermiştir. Yanı sıra Ümit öğretmen *“Yani tümüyle çocuk, imkânlar verdiği sürece devletin imkânları verdiği sürece bence ömür boyu bu kolaylıklar sağlanmalı ki o çocuk orda mutlaka kendini yetiştiresin, faydalı bir birey olabilsin.”* (s. 8) şeklinde düşüncelerini aktarmıştır.

“İşten çıkarmadaki keyfiyetin kalkması için yapısal düzenlemeler yapılmalı” başlığı altında alınan yanıtlara bakıldığında, Buğra öğretmen *“Tabi takip etmeli bi zihinsel engelli bireyi kaç yerde çalışmış, niye çıkmış, nasıl çıkmış, hangi koşullarda çalışırken işveren tarafından çıkarılmış, işe almakta olduğu kadar, işten çıkarmakta da bi keyfiyet söz konusu.”* (s.8) yanıtını verirken, Gülhan öğretmen *“Yani keyfi olarak işten çıkarmak isteyen işvereni ee cezayı uygulamalar getirebilir”* (s.13) ifadesini kullanmıştır. Bunun yanı sıra Ekin öğretmen *“Denetlemeler sürekli yapılması gerekir, bu çocuk bu işyerinde çalışıyo mu, işten çıkarıldı mı, bu işi ne kadar başarabiliyo, başarabildiği başka iş var mı, yani onların denetimini iyi yapması gerekiyo.”* (s.10) sözleriyle düşüncelerini ifade etmiştir.

3.4.6. “Devletin üzerine düşen görevleri gerçekleştirme düzeyi hakkında neler düşünüyorsunuz?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmada yer alan katılımcıların “Devletin üzerine düşen görevleri gerçekleştirme düzeyi hakkında neler düşünüyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıtlar üç grupta toplanmıştır. Katılımcıların yanıtları ve frekansları Tablo 3.4.6.’da görülmektedir.

Araştırmadaki katılımcılara “Devletin üzerine düşen görevleri gerçekleştirme düzeyi hakkında neler düşünüyorsunuz?” sorusu sorulduğunda katılımcıların, gerçekleştirilmiyor şeklindeki ifadeleri 10 defa vurguladıkları görülürken, uygulama boyutunda sorunlar var ifadesinin üç defa vurgulandığı, bazı çalışmaları var şeklindeki ifadelerin ise dört defa vurgulandığı görülmektedir.

Tablo 3.4.6.
Devletin üzerine düşen görevleri gerçekleştirme düzeyi

Devletin üzerine düşen görevleri gerçekleştirme düzeyi hakkında neler düşünüyorsunuz?	f
a) Gerçekleştirilmiyor.	10
b) Uygulama boyutunda sorunlar yaşanıyor.	3
c) Bazı çalışmaları var	4

Araştırmadaki katılımcılara “Devletin üzerine düşen görevleri gerçekleştirme düzeyi hakkında neler düşünüyorsunuz?” sorusu sorulduğunda öğretmenlerden 10’u “gerçekleştirilmiyor” şeklinde görüş belirtirken buna karşılık üç öğretmende “uygulama boyutunda sorunlar var” yanıtını vermiştir. Dört öğretmen ise “bazı çalışmaları var” biçiminde görüş belirtmişlerdir.

Katılımcılara zihin engelli bireylerin istihdamı sonrasında devletin üzerine düşen görevleri gerçekleştirme düzeyi sorulduğunda, alınan yanıtlar ağırlıklı olarak devletin üzerine düşen görevleri gerçekleştirmediği yönündedir. Bu soruya verilen yanıtlara bakıldığında, Ekin öğretmen “*Yapmıyolar diyebiliriz yani, çok düşük de dememek de istemiyorum, çünkü öyle bi şey de yok. Kontrol yok, denetim yok, hizmet içi kurs yok, başka çalışmalar var mı ben bilmiyorum, yok sanırım. Yani gerçekleşmiyo.*” (s.10) şeklinde yanıt verirken, Dilay öğretmen “*Yok sadece özel okullar açıyo birileri bu işten para kazanıyo.*” (s.12) ifadesini kullanmıştır. Fatma öğretmen ise “*Sonrasında var mı yok bence yok, yani en azından bilgim dahilinde olmadığını düşünüyorum.*” (s.10) şeklinde yanıt vermiştir.

3.4.7. “İşverene düşen görevler hakkında neler düşünüyorsunuz?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmada yer alan katılımcıların “İşverene düşen görevler hakkında neler düşünüyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıtlar 10 farklı grupta toplanmıştır. Katılımcıların yanıtları ve frekansları Tablo 3.4.7.’de görülmektedir.

Tablo 3.4.7.’de görüldüğü gibi araştırmanın katılımcılarına “ İşverene düşen görevler hakkında neler düşünüyorsunuz?” sorusu sorulduğunda katılımcıların, manevi, duygusal yönde destek olmalı şeklindeki ifadeyi yedi defa vurguladıkları görülürken, ayrıcalıklı davranılmaması gerektiği ifadesi üç defa vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra, diğer bireylere zihin engelli bireylere nasıl davranması gerektiği hakkında bilgi vermeli şeklindeki ifade katılımcılar tarafından bir defa vurgulanırken, oryantasyonu sağlamalıdır ifadesi de bir defa, yaptığı işi çeşitlendirmeli şeklindeki ifade de yine bir defa vurgulanmıştır.

Tablo 3.4.7.
İşverene düşen görevler

İşverene düşen görevler hakkında neler düşünüyorsunuz?	f
a) Manevi, duygusal yönde destek olmalı.	7
b) Ayrıcalıklı davranmamalı.	3
c) Diğer personeli eğittiği gibi Z.E.Bireyi de eğitmesi gerekli.	2
d) Bireyden daha fazla verim alma yollarını araştırmalı.	2
e) Destek olmalı, çözemediği konularda yardım almalı.	2
f) Ufak tefek problemleri görmezden gelmeli.	2
g) Yaptığı işi çeşitlendirmeli.	1
h) Oryantasyonu sağlamalı.	1
i) Diğer bireylere Z.E.Bireylere nasıl davranması gerektiği hakkında bilgi vermeli.	1
i) Diğer	2

Katılımcılara, “Zihin engelli bireylerin istihdamı sonrasında işverene düşen görevler hakkında neler düşünüyorsunuz?” sorusu sorulduğunda, “manevi, duygusal yönde destek olmalı” başlığı altında verilen yanıtlara bakıldığında Uğur öğretmen *“Bunlar özel elemanlar, her zaman için özel şeye ilgisi var yani bu çocukların özel bir şeye ilgisi var, bu konuda işveren zaten işveren olarak bir sorumluluğa sahip, nasıl diğer işlerin sorumluluğunu taşıyorsa bunların sorumluluğunu mutlaka taşıyacak.”* (s.9) yanıtını verirken, Gaye öğretmen *“Patron yine de ona zihinsel engelli kişiye destek olduğunu göstermeli, başka insanlarla sohbet etmiyorsa bile bizim çocuklarımızla sohbet etmek için zaman ayırmalı bence, manevi destek diyebiliriz.”* (s.10) şeklinde bir ifade kullanmıştır. Yanı sıra Ümit öğretmen *“Bence başarısını desteklemeli yani bi ödül olabilir, işte bi övgü olabilir, sözel bi övgü olabilir, mutlaka başarısını desteklemeli, çünkü bizim çocuklarımız sınırda olan çocuklarımız kendilerini kendilerinden daha iyi çocuklarla karşılaştırdıkları için yani kendini çocuğun hissedebilmesi için, işverenin maddi manevi mutlaka destek olması gerekiyo.”* (s.8) şeklinde yanıt vermiştir.

3.4.8. “İşverene düşen görevlerin gerçekleşme düzeyi hakkında neler düşünüyorsunuz?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmada yer alan katılımcıların “İşverene düşen görevlerin gerçekleşme düzeyi hakkında neler düşünüyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıtlar beş farklı gruptan oluşmaktadır. Katılımcıların verdikleri yanıtlar ve frekansları Tablo 3.4.8.’de görülmektedir.

Araştırmada yer alan katılımcılara “İşverene düşen görevlerin gerçekleşme düzeyi hakkında neler düşünüyorsunuz?” sorusu sorulduğunda katılımcıların, işverenlerin üzerlerine düşen görevleri gerçekleştiriyorlar ifadesini 12 defa vurguladıkları görülmektedir. Buna karşılık, işverenin üzerine düşen görevleri gerçekleştirdiği şeklindeki ifade beş defa vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra, gerçekleştirdiğini zannetmiyorum ifadesi bir defa, devlet kurumlarında gerçekleştiği ifadesi bir defa,

anlamaya çalışılmadıklarını belirten ifade de katılımcılar tarafından bir defa vurgulanmıştır.

Tablo 3.4.8.
İşverene düşen görevlerin gerçekleşme düzeyi

İşverene düşen görevlerin gerçekleşme düzeyi hakkında neler düşünüyorsunuz?	f
a) Gerçekleştirmiyorlar.	12
b) Gerçekleştiriyorlardır.	5
c) Anlamaya çalışılmıyor.	1
d) Devlet kurumlarında gerçekleşiyor.	1
e) Zannetmiyorum.	1

Katılımcılara zihin engelli bireylerin istihdamı sonrasında işverenin üzerlerine düşen görevleri gerçekleştirme düzeyi hakkındaki düşünceleri sorulduğunda alınan yanıtların ağırlıklı olarak işverenin üzerlerine düşen görevi gerçekleştirmediği yönündeki yanıtlar oluşturmaktadır. Bu yanıtlara bakıldığında Tülin öğretmen “*Normalde normal insanlara göre, normal çalışan insanlara göre, onlara kat kat daha fazla gösterilmesi gerektiğini düşünüyorum ve gösterilmediğini düşünüyorum.*” (s.13) ifadesini kullanırken, Hatice öğretmen “*Ee tabiki şu koşullarda yapmıyo yani hangi koşulda olursa olsun engelli birey şuan iş buluyosa hiç sesini çıkarmadan gerekirse aralıksız 10 saat bile çalıştırılabilir şu koşullarda, ne bu konuda aile ya ne birey bilinçli olmadığı için farklı bi talepte bulunmaz.*” (s.15) şeklinde yanıt vermiştir. Yanı sıra Ümit öğretmen “*Evet gerçekleştirmiyorlar, gerçekleştirmediklerini düşünüyorum, yani çünkü bizim öğrencilerimiz zaten yeterince tanınıyorlar.*” (s. 9) olarak düşüncelerini aktarmıştır.

Bunun yanı sıra beş öğretmen ise işverenin bu boyutta üzerine düşen görevi yaptığını ifade etmiştir. Bu başlık altında alınan yanıtlara bakıldığında Uğur öğretmen “*Ya işte diyaloglardan çalışma ortamından bu anlaşılır zaten, zaten bu duruma da gelindiyse*

işverende belli bişeyleri yapıyodur demektir mutlaka.” (s.10) şeklinde ifade ederken, Belgin öğretmen “Hı hı ordan çıkarmadığı için zaten görevini yerine getirmiştir artık.” (s.13) şeklinde yanıt vermiş, Şenay öğretmen ise “Eee uzun süredir çalıştırıyosa gerçekleştirebiliyodur demekki” (s.13) biçiminde görüşlerini bildirmiştir.

4. TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümü araştırma sonunda elde edilen verilerin çözümlenmesiyle ulaşılan bulgular sonucunda ortaya çıkan sonuç ve önerileri kapsamaktadır.

Zihin engelli bireylerin toplumda üretici pozisyonundaki sayılarının artırılması, istihdam edilebilme oranının yükseltilmesinde okul yöneticileri ve öğretmenlerin görüşlerinin önemli olduğu düşünülerek, okul yöneticileri ve öğretmenlerle, zihin engelli bireylerin istihdamına yönelik sınırlı sayıda çalışmanın olması bu araştırmanın gereksinimini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada, okul yöneticisi ve öğretmenlerin zihin engelli bireylerin çalışma hayatında yer almalarına ilişkin görüşlerinin neler olduğunun belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırma verileri nitel araştırma veri toplama tekniklerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Araştırma, Eskişehir ilinde bulunan bir ilköğretim okulu ve iş okulunda çalışan 17 öğretmenle gerçekleştirilmiştir. Yapılan araştırma sonunda aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

4.1. Tartışma

Okul yöneticileri ve öğretmenlerin, zihin engellilerin iş okulundan mezun olduktan sonra çalışma hayatında yer almaları konusunda hemfikir oldukları görülmektedir. Sonuç olarak katılımcıların, zihin engellilerin iş okulundan mezun olduktan sonra çalışma hayatında yer almaları yönünde düşüncelerinin olduğu görülmektedir. Bu bulgu, Ergenekon, Gürsel ve Batu'nun (2007) araştırmasındaki, öğretmenlerin okulun amacının çocukları toplumda bağımsız yaşar hale getirmek ve kendi geçimlerini sağlamak yönündeki ifadeleriyle benzerlik göstermektedir.

Katılımcılar ayrıca, zihin engellilerin istihdamına yönelik kanuni düzenlemelerle ilgili olarak, belirli sayıda engellinin çalıştırılması ile ilgili yasa olduğunu bildiklerini ancak mevcut yasaların da yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Sonuç olarak katılımcıların, zihin

engellilerin istihdamına yönelik kanuni düzenlemelerle ilgili olarak, belirli sayıda engellinin çalıştırılması ile ilgili yasa olduğunu bildikleri ancak yasaların yetersiz olduğunu ifade ettikleri yönünde görüşlerinin ağırlıklı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak katılımcıların ifadelerine bakıldığında mevcut yasal düzenlemeler hakkında çok fazla bilgi sahibi olmadıkları görülmektedir. Zihin engelli bireyin ailesine ve kendisine her konuda rehberlik edecek olan öğretmenlerin zihin engelli bireylerin istihdamına yönelik yasalar hakkındaki bilgi düzeyinin istenilen seviyede olmasının istihdam edilebilmeye olumlu yönde katkıda bulunacağı düşünüldüğünde, bu alanda bir yetersizlik olduğu görülmektedir.

Katılımcılar, zihin engelli bireylerin istihdam öncesinde iş alanına uygun beceriler kazanmaları, el becerileri kazanmaları ve temizlikle ilgili becerilere sahip olmaları gerektiğini ifade etmektedirler. Okul yöneticileri ve öğretmenler, okulda el becerilerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapıldığını ve iş alanlarına yönelik olmayan becerilerin öğretimini gerçekleştirdiklerini de ifadelerine eklemişlerdir. Sonuç olarak katılımcıların zihin engelli bireylerin istihdam öncesinde iş alanına uygun beceriler kazanmaları yönündeki görüşlerinin ağırlıklı olduğu görülmektedir. Ergenekon, Gürsel ve Batu'nun (2007) araştırmasında yer alan katılımcıların ildeki iş alanlarının analizlerini yapmanın ve okulda, ildeki iş olanaklarına uygun atölyeler açmanın önemini belirttikleri bulguların bu araştırmanın bulgularıyla benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Bunun yanında Baran'ın (2003) araştırmasında işverenler işe zamanında gelme, işyerindeki kurallara uyma, işi düzgün yapma, işin bilincinde olma becerilerine sahip olmaları gerektiğini belirten bulguları ile katılımcıların zihin engelli bireylerin istihdam öncesinde kazanmaları gereken beceriler benzerlikler göstermektedir.

Araştırmanın katılımcılarının zihin engelli bireylerin istihdama yönelik okulda kazanmaları gereken becerilere sahip olamadıkları yönündeki görüşlerinin ağırlıklı olarak yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte katılımcılar, zihin engelli bireylerin istihdamla ilgili becerileri kazanabilmeleri için iş alanlarının belirlenerek o alanlarda çalışmalar yapılması ve iş alanları ile ilgili atölyeler açılmasının gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılar zihin engelli bireylerin istihdamına yönelik becerilerin

kazandırılmadığını belirtmelerine rağmen bu anlamda bir çalışma yaptıklarını ifade etmemişlerdir. Sonuç olarak bakıldığında katılımcıların, okulda el becerilerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapıldığını ve iş alanlarına yönelik olmayan beceriler öğretimini gerçekleştirdiklerini görmekteyiz. Bu sonuç Ergenekon, Gürsel ve Batu'nun (2007) araştırmasındaki "Bizim okul içersinde uğraştığımız iş ve meslek çalışmaları zihin engelli bireylerin toplum içerisindeki iş ve meslek edinmelerine hizmet etmiyo." görüşüyle benzer olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan okul yöneticileri ve öğretmenlerin, zihin engelli bireylerin temizlik becerilerini gerektiren işlerde ve yardımcı eleman türü işlerde çalışabileceklerini düşündükleri görülmektedir. Bu durum Baran'ın (2003) araştırmasındaki işverenlerin zihin engelli bireylerin üretime dönük işlerde görevlendirme bulguları ile hizmet üretimi açısından benzerlikler göstermekle birlikte okul yöneticisi ve öğretmenlerin olumlu bir bakış açısı sergiledikleri görülmektedir.

Okul yöneticileri ve öğretmenlerin, zihin engelli bireylerin zihinsel ve fiziksel kapasitelerine uygun olması ve basit beceri gerektiren işleri yapabilecek kapasiteye sahip olmalarından dolayı bu tür işlere yerleştirebileceklerini ifade ettiklerini görülmüştür. Zihin engelli bireylerin çoğunlukla, akranları ile aynı fiziksel gelişim özelliklerine sahip olmalarının yanı sıra kaba motor ve ince motor koordinasyon gibi fiziksel becerilerinde zayıflık görülebilmektedir (Vuran, 2007).

Okul yöneticileri ve öğretmenler, zihin engelli bireylerin istihdamı öncesinde okulun çevresel özellikleri de dikkate alarak iş alanlarını tespit etmesi ve bu iş alanları ile iletişim kurmasının gerekliliğini vurguladıkları görülmektedir. Bu durum Ergenekon, Gürsel ve Batu'nun (2007) araştırmasındaki ildeki iş alanlarının belirlenmesi bulgusuyla benzerlik göstermektedir.

Katılımcılar ayrıca, zihin engelli birey bir işyerine yerleştirilmeden önce ailenin bu bireye sorumluluk vererek çocuklarına bazı becerileri kazandırmada yardımcı olması gerektiğini belirtmişlerdir.

Okul yöneticileri ve öğretmenlerin, zihin engelli bireyin bir işyerine yerleştirilmesi aşamasında okulun belli zaman dilimleri içinde işyerini ziyaret etmesi, sorunlarına çözüm yolları araması yanı sıra, olumlu dönütlerin diğer çocuklarda da dikkate alınmasına ilişkin görevleri olduğunu ifade etmişlerdir. Ergenekon, Gürsel ve Batu'nun (2007) araştırmasında da öğretmenlerin işyerine yerleştirme aşamasından sonra izleme çalışmalarının yapılması yönündeki görüşleri olduğu, bu yönüyle de bu araştırmanın bulgularıyla benzerlik gösterdiği görülmektedir. Ergenekon, Gürsel ve Batu'nun (2007) araştırmasında öğretmenlerin bu yönde bir çalışma yapmadıkları gözlenmiş olmasının yanında bu araştırma süreci içinde de istihdam edilmeye çalışılan zihin engelli bireylerin izleme çalışmalarına yönelik faaliyetlerinin olmadığı aktarılmıştır.

Katılımcıların istihdam sırasında ailelere düşen görevleri ise, ailenin okulla iletişimini sürdürmesi ve bu süreçte çocuğuna moral vererek motive etmesi olarak belirttikleri görülmektedir. Dixon ve Reddacliff'in (2001) çalışmalarında elde edilen işe yerleştirilen zihin engelli bireylerin ailelerinin duygusal destek, uygulama ile ilgili yardım gibi destekler sağlamalarının çocukların işyerindeki başarısını artıracığı yönündeki bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Okul yöneticileri ve öğretmenlerin istihdam sırasında devletin zihin engelli bireylerin istihdamının sürekliliğinin sağlanması açısından mevcut yasaların uygulanma sürecinin kontrol edilmesinin önemini vurguladıkları görülmektedir.

Araştırmaya katılan okul yöneticileri ve öğretmenler, istihdamın ilk aşamasında işverenlerin zihin engelli bireylere karşı olumsuz bir önyargı ile baktıklarını ifade etmişlerdir. İstihdam sonrasında da işverenlerin aynı yaklaşım içinde oldukları katılımcılar tarafından ortaya konmuştur.

Katılımcıların ayrıca, zihin engelli bireylerin istihdamı sonrasındaki süreçte de eğitim kurumları tarafından daha geniş aralıklarla olsa da takibinin yapılmasının gerekliliğini de ifade etmelerine rağmen, zihin engelli bireylerin istihdamı sonrasında eğitim kurumlarının üzerlerine düşen görevleri gerçekleştirmediklerini belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan okul yöneticileri ve öğretmenler, istihdam sonrasında da ailelerin çocuklarını takip ederek desteklemesi ve iş konusunda motivasyonunu sürdürmesinin önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. Sonuç olarak bakıldığında katılımcıların, zihin engelli bireylerin istihdamı sonrasında ki süreçte ailelerin çocuklarına destek olma, motive etme gibi yardımları gerçekleştirmedikleri ortaya çıkmaktadır

İstihdam sonrasında devletin ise, ömür boyu takibi ve desteğinin devam etmesi gerektiği ve istihdamı sürdürmeyi hedefleyen yapısal düzenlemelere yer vererek işten çıkarma olaylarının azaltılması gerektiği de çalışma sırasında ulaşılan bulgular arasında yer almıştır. Okul yöneticileri ve öğretmenler, istihdam sonrasında zihin engelli bireylere yönelik olarak devletin üzerine düşen görevleri gerçekleştirmediğini ifade etmişlerdir. Ülkemizde zihin engelli bireylerin de diğer engelli bireyler gibi işe yerleştirilmeleriyle ilgili olarak yasal zorunluluklar olmakla birlikte, bu yasaların uygulanması boyutunda sorunlar yaşandığı, katılımcıların ifadeleriyle de ortaya konmuş olmaktadır.

Okul yöneticileri ve öğretmenler, zihin engelli bireylerin istihdamı sonrasında işverenlerin, zihin engelli bireylere duygusal yönden farklı bakması, çalışmalarını destekleyip ödüllendirmesi, onları anlamaya çalışması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ancak, işverenlerin zihin engelli bireylere karşı üzerlerine düşen görevleri gerçekleştirmedikleri de bir sonuç ortaya konmaktadır.

Sonuç olarak araştırmada elde edilen veriler doğrultusunda, çalışmaya katılan okul yöneticisi ve öğretmenlerin, zihin engelli bireylerin çalışma hayatında yer almaları gerektiğini, istihdam öncesinde belli sayıda engellinin işe yerleştirilmesi ile ilgili kanun hakkında bilgileri olduğunu ifade etmişlerdir. Yanı sıra, mevcut diğer yasal haklar konusunda çok fazla bilgi sahibi olmadıklarını ancak kanuni düzenlemelerin yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Yine istihdam öncesinde zihin engelli bireylerin iş alanına uygun beceriler, el becerileri ve temizlik becerilerini kazanmaları gerektiği, ancak okulda iş alanına uygun olmayan becerilerin öğretildiğini, istihdama yönelik kazanılması gereken becerilerle donatılmadıkları belirtilirken, öneri olarak da iş alanlarının belirlenmesi ve uygun atölyelerin açılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Zihin engelli bireylerin zihinsel ve fiziksel kapasitelerinden dolayı daha çok temizlik

becerilerini gerektiren işlerde ve ara eleman olarak getir-götür işlerini yapabilecekleri ortaya konmuştur. Yine istihdam öncesinde okulun çevresel şartları dikkate alarak iş alanlarını ve iş analizlerini belirleyip iş alanlarıyla iletişim kurmasının gerekliliği, ailelerinde bu aşamada bireye sorumluluk vererek beceri öğretimine katkıda bulunmasının önemi ifade edilmiştir.

İstihdam sırası ile ilgili olarak okul yöneticisi ve öğretmenler, zihin engelli bireyin eğitim kurumları tarafından takibinin yapılması, ailenin okulla iletişimini sürdürerek çocuğuna moral vermesi, devletin yasaların uygulanma sürecini daha sıkı denetlemesi ve istihdamın ilk aşamasında işverenlerin bu bireylere olumsuz bir önyargı içinde olduklarını ortaya koymuşlardır.

İstihdam sonrası ile ilgili olarak ise araştırmaya katılan okul yöneticileri ve öğretmenler, zihin engelli bireylerin eğitim kurumları tarafından takibinin aralıkları uzasa bile sürdürülmesi gerektiği, ancak bunun gerçekleştirilmediği, ailelerin bireyi motivasyonunun ve desteğinin sürmesinin gerekliliği ancak bunda gerçekleştirilmediği, yine devletin takibi ve desteğinin olması gerektiği, işverenlerin bu bireylerin özelliklerine göre davranmaları gerektiği belirtilmiş fakat devletin ve işverenlerin de bu görevlerini yerine getirmediği ortaya konmuştur.

4.2. Öneriler

Araştırma sonunda gerek uygulama gerekse ileriki araştırmalara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

4.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler

1. İstihdam öncesinde iş alanlarının belirlenerek gerekli iş analizlerinin yapılması ve buna uygun atölye ortamlarında işle ilgili becerilerin kazandırılması çalışmalarına ağırlık verilebilir.

2. İstihdam öncesi, sırası ve sonrasında ailenin zihin engelli bireye karşı gerçekleştirmesi gereken davranış biçimlerinin, aile eğitim programları ile karşılanması ile ilgili çalışmalar yapılabilir.

3. İstihdam öncesi, sırası ve sonrasında işverenlere zihin engelli bireylerin özelliklerini ve üretici olabileceklerini yansıtan tanıtıcı sunuların yapılabilir.
4. Zihin engelli bireylerin istihdamına yönelik mevcut yasal düzenlemeler ve işleyişi hakkında aileler ve öğretmenlere belli aralıklarla güncel sunular yapılması

4.2.2. İleriki Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Araştırma sonucunda elde edilen bulguların genellenebilirliğini arttırabilmek için araştırma, farklı ortamlarda, farklı okul yöneticisi ve öğretmenlerle ve farklı araştırmacılar tarafından yinelenabilir.
2. İş okulunda eğitim gören zihin engelli bireylerin ailelerinin istihdam öncesi, sırası ve sonrası görüş ve önerilerinin belirlendiği araştırmalar yapılabilir.
3. İş okuluna yeni başlayan zihin engelli bireylerin ailelerinin istihdama yönelik beklentileriyle iş okulunu bitirmiş zihin engelli bireylerin ailelerinin beklentilerinin karşılaştırılmasına yönelik araştırmalar yapılabilir.

EKLER

EK-1

SÖZLEŞME

Değerli Öğretmenim,

Öncelikle görüşmeye zaman ayırdığınız için teşekkür ediyorum. Görüşme sırasında konuşma akışını not almadaki güçlükler nedeniyle, görüşmeyi kesintiye uğratmamak ve talep ettiğim zaman limitini aşmamak için teyp kaydı yapacağımı bildirmek istiyorum. Teyp kaydından dolayı rahatsızlık hissetmemeniz için de bir açıklama yapmayı uygun buldum.

Bu araştırmayı sizlerin gönüllü katılımıyla gerçekleştiriyoruz. Görüşme sırasında yapılan ses kayıtlarında belirttiğiniz fikir ve yorumlarınızın bilimsel veri olma dışında hiçbir şekilde kullanılmayacağını belirtmek istiyorum.

Yapacağım ses kaydını veri analizinde görev alacak dört araştırmacı dışında kimsenin dinlemeyeceğini, bu kayıta söylediklerinizin grup verisine dönüştürülmek dışında hiçbir şekilde kullanılmayacağını, grup verisine dönüştürüldükten sonra ses kaydınızın silineceğini garanti ediyor ve bildirimlerinizden dolayı sizi herhangi bir şekilde rahatsız edecek durumda bırakmayacağıma söz veriyorum.

Araştırma sonuçlandıktan sonra eğer isterseniz, araştırmada elde edilen sonuçlar size ulaştırılacaktır.

Bu açıklamalar doğrultusunda, sizin bu çalışmaya gönüllü olarak katıldığınızı ve araştırmacı olarak benim de verdiğim sözleri tutacağımı belirten bu sözleşmeyi karşılıklı olarak imzalayarak olası tedirginliği gidermenin uygun olacağına inanıyorum.

Görüşen

Görüşülen

EK-2

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı-soyadı:

Yaşı:

Hizmet Yılı:

Mezun Olduğu Okul:

Kaç Yıldır Bu Okulda Çalışıyor

Branşı:

Çalıştığı sınıf:

Daha Önce Çalıştığınız Farklı Sınıflar:

Kod Adı:

EK-3

GÖRÜŞME DÖKÜMÜ (ÖRNEK)

SORU-1

GÖRÜŞEN-Zihin engelli bireylerin iş okulundan mezun olduktan sonra çalışma hayatında yer almaları hakkındaki düşüncelerinizi alabilir miyim hocam, iş okulundan mezun olduktan sonra çalışma hayatında yer alabilirler mi?

GÖRÜŞÜLEN-Çalışma hayatında yer alabilirler ancak çalıştıkları ortamların çocukların özelliklerini bilmeleri onu kabul etmeleri ona göre bir düzenleme yapmaları gerekir bence

GÖRÜŞEN-Bir düzenlemeyi gerektiriyor, özel bir düzenlemeyi gerektiriyor diyorsunuz

GÖRÜŞÜLEN -Ha bi düzenlemeyi gerektiriyoy, yani şöyle bi düzenleme en azından bir ortam yapılandırmasından ziyade çalışılan ortamdaki insanların bu çocuklar hakkında bilgi sahibi olmaları gerekiyo , onlara karşı olan ııı davranış biçimlerinin nasıl olması gerektiği konusunda bi bilgi edinme süreci yaşamaları gerekiyor, benim kanımca öyle olduğu takdirde bu öğrencileri çalışma hayatında kabul görmeleri daha fazla olacaktır ve daha kolay olacaktır, aksi taktirde ee iş ortamında kabule yönelik olarak sıkıntılar yaşanabilecektir ve yaptıkları işe göre işte ee tehlikeli ortamlarında yeniden ayrıca yapılandırılması gerekebilir. Eğer çocuğun özelliğine göre bi iş ortamı belirlenmediyse

SORU-2

GÖRÜŞEN-Teşekkürler, şimdi istihdam öncesiyle ilgili sorulara geçiyorum, zihin engelli bireylerin istihdamına yönelik kanuni düzenlemeler hakkındaki düşünceleriniz neler hocam, istihdam öncesinde

GÖRÜŞÜLEN -İstihdam öncesinde ee bence yeterli düzeyde kanuni düzenleme var, ancak ne engelli bireyler nede işveren bu konuda çok bilgi sahibi değil ee engelli birey hangi haklara sahip olduğunu bilmiyor, bildiği şeylerde çok kısıtlı kalıyor, bu noktada iş-kurun, özürülüler idaresinin ailelere yönelik bence ee basın yayın organlarında işte, kitle iletişim araçlarıyla, belli programlar düzenleyerek, bu haklardan nasıl faydalanacaklarını bilmeleri gerekiyor bunun ötesinde işverende engelli birey çalıştırdığı zaman hangi haklara sahip, hangi anlamda işte sigortalardan muaf, ne tür sigortalardan muaf, nelerden faydalanabilir bunu bilmesi gerekiyo, işverende bunu bilmiyo. Bu noktada aslında kurumlar arası birde diyalog eksikliği var. İşte ee vergi

daireleriyle işverenlerin koordineli olması gerekiyor. Muhasebecilerin bu engelli bireylerin işveren katılım paylarıyla ilgili olarak bilgilenmeleri gerekiyo, bilgilendirmeleri gerekiyor. Bu noktada yetersiz oldukları için ve yeterli bilgiye sahip olmadıkları için hem işveren hem öğrenci bence yeter düzeyde haklarını bilmiyorlar. Kanuni düzenlemeler yeterli diyorum eskiye oranla daha iyi anlamında bu yeterliliği kullanıyorum ki yoksa bu %3 lük %2 lik engelli çalıştırma bence çokta yeterli değil. Ama işte zihin engelli bireylerin kamu personeli sınavına girmeden lise ve dengi okul mezunları ee memur olarak atama haklarını kazanmaları güzel diyolar. Ülkemiz adına ve zihin engelli çocuklar adına bundan önce sadece bu aftan ee işitme engelliler, görme engelliler ve ortopedik engelliler faydalanıyordu. Zihin engellilerin kamuda çalışması gibi bir şey söz konusu değildi.

SORU-3a

GÖRÜŞEN- Teşekkürle, peki engelli zihin engelli bireylerin istihdam edilecekleri alanlara uygun olarak, istihdam öncesinde kazanmaları gereken beceriler neler olmalıdır hocam. Yani okul sürecinde iş alanlarını düşünürsek

GÖRÜŞÜLEN Okul sürecinde her şeyden önceden öğrencilerin kendi adına iletişim becerileri kazanması gerektiğine inanıyorum. Her iletişim becerileri kazanıldıktan sonra el becerisi gerektiren işlerin, ya da beden gücüyle yapılacak işlerin daha kolay yapılabileceğine inanıyorum. Önemli olan bence iletişim becerileri yani çocuğun kendini ifade edebilmesi, bulunduğu ortamda uyum içinde olabilmesi, o olumlu ve uyumlu diyaloglar geliştirebilmesi işte toplum içerisinde uygulaması gereken kurallara uyması, iş ortamında nasıl davranacağını bilmesi, çocuğun eee iş ortamına ulaştığı zaman işine yarayacaktır ve daha başarılı olacaktır. Çünkü ee öğrencilerimizden aldığımız geri dönüşlere göre daha çok işte ee iş yerinde başarısızlık değilde iş yerindeki insanlarla uyum probleminden kaynaklanan işi bırakmalarla karşılaşılıyor. Ya ee orda ki insanların yeterince sabır göstermedikleri yada diyalog kurmadıkları yada onları kabul edemediklerini, bu noktada iletişim kuramadıklarını, kursada çocuklarla amiyane tabirle dalga geçtiklerini, hafife aldıklarını görüyoruz. Bu noktada okulda iletişim becerileri ön plan da olmalı, el becerileri zaten onun yanında gelir, o tür atölye faaliyetleri devam etmekte ayrıca işvereninde biraz öncede ifade ettiğim gibi bu çocuklarla ilgili olarak eğitilmeleri gerekir

EK-4

GÖRÜŞME KODLAMA ANAHTARI

SORU-1

- a) Normal işyerinde çalışabilir.
- b) Korumalı işyerinde çalışabilir (Özel birimde)
- c) Eksiklikleri olduğu için çalışamazlar.
- d) Yer almaları gerekiyor.
- e) Diğer (.....)

SORU-2

- a) Yeterli bilgim yok.
- b) Belli sayıda özürhüelerin işe yerleştirilmesi ile ilgili yasa var.
- c) Özürlü çalıştırma ile ilgili yasa uygulanmıyor
- d) Yasaların uygulanması denetlenmeli.
- e) Çeşitli yasalar var.
- f) İlgili kişiler yasalar hakkında bilgi sahibi değil.
- g) Kanuni düzenlemeler yeterli.
- h) Zihin engelli bireylerin sınava girmeden memur olarak atanmaları için kanun gerekli.
- ı) Kanuni düzenlemeler yetersiz.
- i) Diğer (.....)

SORU-3

3 (i)

- a) İletişim becerileri kazanmalılar.
- b) El becerileri kazanmalılar.
- c) Fiziksel güç gerektiren her şeyi kazanmalılar.
- d) Temizlik becerileri kazanmalılar.
- e) Giyinme becerileri kazanmalılar.
- f) İş alanına uygun beceriler kazanmalılar.
- g) Temel yaşam becerileri kazanmalılar.
- h) Diğer (.....)

3 (ii)

- a) El becerilerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılıyor.
- b) İş alanlarına yönelik olmayan beceriler öğretiliyor.
- c) Çok fazla bir çalışma yapılmıyor.
- d) İletişim becerileri belli ölçülerde veriliyor.
- e) Diğer. (.....)

3(iii)

- a) Belli ölçülerde kazanıyorlar.
- b) Hayır kazanmıyorlar.
- c) Fazla bir çalışma yapılmıyor.
- d) Okulda verilenleri kazanıyorlar.
- e) Diğer (.....)

3(iv)

- a) İş alanları belirlenerek o alanlarda çalışmalar yapılmalı.
- b) Performansını belirleyip ona uygun iş alanında çocuğu yetiştiririm.
- c) Çalışabilecekleri işlerin gerektirdiği becerileri kazandırabileceğimiz atölyeler oluşturmalıyız.
- d) Devlet ve özel kurumlarla görüşülerek oralarda denenmeli.
- e) Bireysel ve grup olarak iletişim becerileri verilmeli
- f) Diğer (.....)

SORU-4**4(i)**

- a) Temizlik işleri
- b) İnşaat işleri
- c) Getir-götür işleri
- d) Diğer

4(ii)

- a) Basit beceri gerektiren işleri yapabildikleri için.
- b) Fiziksel ve zihinsel yapıları buna uygun olduğu için.
- c) Rutin işleri sıkılmadan yaptıkları için.
- d) Diğer(.....)

SORU-5**5(i)**

- a) Öğrencinin becerisi tespit edilmeli.
- b) Yerleştirilecek iş alanları belirlenmeli.
- c) Hazırlık sınıfından itibaren branşlaşma olmalı.
- d) İş kollarını okulda ders olarak verebiliriz.
- e) Öğrenciye işyeriyle ilgili bilgi verilmeli.
- f) İş alanlarına uygun kurumlarla iletişime geçmeli.
- g) Çocukların özellikleri hakkında işyeri sahibi ve personeli bilgilendirilmeli.
- h) Staj biçiminde haftada 1-2 gün işyerlerine giderek iş hakkında bilgi edinmeli.
- ı) Diğer (.....)

5(ii)

- a) Öğrenciye sorumluluk vermeli.
- b) Beceri kazandırmalı.
- c) Okuldaki öğretimin devamını evde sürdürmeli.
- d) Çocuklarını nerelere yerleştirebilecekleri konusunda okulla iletişim içinde olmalı.
- e) Öğrencilerin yapacakları işlerle ilgili bilgi edinmeli.
- f) Okuldan mezun olduktan sonra ne olacak diye düşünmeli.
- g) Okulda yaptıkları hakkında bilgi edinmeli.
- h) Okulda yapılan iş eğitimi faaliyetlerini sorgulamalı.
- ı) Sınıf öğretmenleriyle konuşarak çocuğun hazır bulunuşluk düzeyi belirlenmeli.
- i) Kanunların takipçisi olmalı.
- j) İş-kura çocuğun performansı hakkında okuldan kapsamlı bir bilgi alarak başvurmalı.
- k) Diğer. (.....)

SORU-6**6(i)**

- a) Belli periyotlarla çocuğu işyerinde ziyaret etmeli.
- b) Çocuğa deneme sürecinde yardımcı olmalı.
- c) İşveren ve diğer personelde bilgilendirilmeli.
- d) Elde edeceği verileri diğer öğrencilerde de dikkate almalı.
- e) Diğer. (.....)

6(ii)

- a) Çocuğun yanında olarak sorunların çözümünde katkıda bulunsun.
- b) Okulla iletişim içinde olmalı.
- c) Çocuğu takip etmeli.
- d) İşyerini takip etmeli.
- e) İşyeriyle iletişim içinde olmalı.
- f) Deneme sürecinde farklı iş alanlarına da bakmalı.
- g) Manevi yönden desteklemeli.
- h) Çocuğa moral vererek motive etmeli.
- I) Çocuğun özel durumları hakkında işyeri idarecilerine bilgi vermeli.
- i) Diğer (.....)

6(iii)

- a) Yapacağı sosyal düzenlemelerle okul ekibi orada faaliyet göstermeli.
- b) Sosyal güvenliği, ücreti, iş güvenliği, yasal olarak düzenlenmeli.
- c) Zorunlu olarak çalıştırılması sağlanmalı.
- d) Deneme süresini uzatmalı.
- e) Devlet yaptırımlarını daha sıkı takip etmeli.
- f) Daha kapsamlı yasal düzenlemeler yapmalı.
- g) Maddi olarak aileyi desteklemeli.
- h) Takip için ayrı bir birim oluşturmalı.
- I) Diğer (.....)

6(iv)

- a) Bazıları insancıl, topluma kazandırılması gerektiğini belirtiyor, sabırlı ve memnun kalıyor.
- b) Bazıları stres ve kriz nedeniyle işten çıkarıyorlar.
- c) Olumsuz önyargı içindeler.
- d) Yasa ve yönetmeliklerden haberdar olmalı.
- e) Kurum ve okulla işbirliği içinde olmalı.
- f) Özel sektördeki işverenler sabırlı olmuyor.
- g) Belediyelerde daha bağımsız çalıştıkları için başarılı oluyorlar.
- h) Diğer (.....)

SORU-7**7(i)**

- a) Resmi görevi yok.
- b) Çalışan öğretmenlerin ikili diyalogları söz konusu.
- c) Önceki basamağa göre görevleri azdır.
- d) Basit ipuçları vererek işi nasıl sürdüreceğini anlatılmalı.
- e) Ömür boyu çocuğu takip etmeli.
- f) İşyeri ve çocuk açısından sorun olup olmadığına bakmalı.
- g) Yeni çocuklar işe girmeden sorunları gidermeye çalışmalı.
- h) Takibi yapılmalı.
- l) Mezun olan öğrencilerin durumunu bilmek için takibini yapmalı.
- i) Yaşadıkları sorunları öğrenmek ve katkıda bulunmak için takip etmeliyiz.
- j) Diğer (.....)

7(ii)

- a) Gerçekleşmiyor.
- b) Gerçekleşmiyor ama yapılırsa güzel olur.
- c) Belli bir yıldan sonra çocuk unutulur.
- d) Takibi sürdürmüyordur.

- e) Bu iş için öğretmenler ayrılmalı.
- f) Çocuklar bizi ziyarete geldiğinde görüyoruz.
- g) Sorumluluğu ve görevi yok.
- l) Diğer (.....)

7(iii)

- a) Çocuğu her boyutta takip etmek zorunda.
- b) Çocuğun yanında olmalı.
- c) İşle ilgili olumlu ve olumsuz yaşantılarda ailenin sorumluluğu var.
- d) Çok fazla korumasa da takip etmeli.
- e) İşyerine gidip görüşmeli.
- f) Kurum sosyal aktiviteleri varsa katılarak çocuğun yanında olduğunu hissettirmeli.
- g) Çocuğunu motive etmeli.
- h) Elllerinden gelen her çabayı göstermeli.
- l) Okulla iletişimi sürdürmeli.
- i) Diğer (.....)

7(iv)

- a) Gerçekleştirmiyor.
- b) İşe yerleştirilmiş olması, para kazanması yeterli.
- c) Takip etmelidir, ama yapmıyorlar.
- d) İlgilenmiyorlar, takip etmiyorlardır.
- e) Eğitim düzeyi düşük olmasına rağmen takip ediyorlar.
- f) Çocuklarının zarar görmemesi için takip ediyorlar.
- g) Diğer (.....)

7(v)

- a) Takip etmeli.
- b) İşten çıkarmadaki keyfiyetin kalkması için yapısal düzenlemeler yapmalı.
- c) Mezun olduğu okuldaki öğretmenleri tarafından yasal düzenlemelerle görevlendirerek takip edilmeli.
- d) Çocuğa teşvik anlamında bir maaş ikramiye verilmeli.

- e) Tatil süresi normallerden fazla olmalı.
- f) Koruyucu etkisini sürdürmeli.
- g) Yasaları uygulamada takip etmeli.
- h) Çok fazla iş verimi beklemeden toplum hayatına katılmalarını desteklemeli.
- I) Yaşamını kolaylaştırması için evi yoksa ev vermeli.
- i) Diğer (.....)

7(vi)

- a) Gerçekleştirmiyor.
- b) Göstermelik yasa çıkarıyor uygulamada yetersiz.
- c) Diğer (.....)

7(vii)

- a) Diğer personeli eğittiği gibi Z.E.Bireyi de eğitmesi gerekir.
- b) Bireyden daha fazla verim alma yollarını araştırmalı.
- c) Yaptığı işi çeşitlendirmeli.
- d) Ayrıcalıklı davranmasın.
- e) Manevi, duygusal yönde destek olmalıdır.
- f) Oryantasyonu sağlamalı.
- g) Diğer bireylere Z.E.Bireylere nasıl davranması gerektiği hakkında bilgi vermeli.
- h) Destek olmalı, çözemediği konularda yardım almalı.
- I) Ufak tefek problemleri görmezden gelmeli.
- i) Diğer (.....)

7(viii)

- a) Gerçekleştirmiyorlar.
- b) Anlamaya çalışılmıyor.
- c) Zannetmiyorum.
- d) Devlet kurumlarında gerçekleşiyor.
- e) Diğer (.....)

EK-5

T.C.
ESKİŞEHİR VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : B.08.4.MEM.4.26.00.02.310 () /
Konu : Araştırma İzni.

06.04.2009 * 05942

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : a) Anadolu Üniversitesi Genel Sekreterliği'nin 25.03.2009 tarihli ve B.30.2.ANA.0.70.00.00-500-304/3547 sayılı yazısı.
b) Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma ve Araştırma Desteğine Yönelik İzin ve Uygulama Yönergesi.

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalı Zihin Engelliler Öğretmenliği Yüksek Lisans Programı öğrencisi Ayhan GÜNDOĞDU'nun, "İlköğretim Okulu ve İş Okulunda Çalışan Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerin Zihin Engelli Bireylerin İşe Yetiştirilmelerine İlişkin Görüş ve Önerileri" konulu araştırmada kullanılacak veri toplama araçlarını, İlimiz Odunpazarı İlçesi Av.Lütfü Ergökmen İlköğretim Okulu ve İş Okulunda yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla okul yöneticilerinin ve öğretmenlerinin zihin engelli bireylerin yetiştirilmelerine ilişkin görüş ve önerilerini alma izni talebi incelenmiştir.

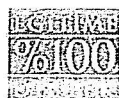
Anadolu Üniversitesi Rektörlüğü tarafından kabul edilen ve onaylı bir örneği Müdürlüğümüzde muhafaza edilen veri toplama araçlarının, İlimiz Odunpazarı İlçesi Av.Lütfü Ergökmen İlköğretim Okulu ve İş Okulunda yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla okul yöneticilerine ve öğretmenlerine uygulama talebi, 22 Mayıs 2009 tarihine kadar çalışmaların tamamlanması ve bir ders saatini geçmemesi şartıyla ilgi (b) Yönerge doğrultusunda Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde Olur'larımıza arz ederim.

İbrahim CEYLAN
İl Millî Eğitim Müdürü

O L U R
..../04/2009

Ekrem BALLI
Vali a.
Vali Yardımcısı

Eskişehir İl Millî Eğitim Müdürlüğü
Eğitim-Öğretim Bölümü
Füyükdere Mah. Atatürk Bulvarı
No:247 ESKİŞEHİR

Tel : (0222) 239 72 00 - 419
Faks : (0222) 239 39 22
egitimogretim26@ankb.gov.tr
http://eskisehir.meb.gov.tr

KAYNAKÇA

Baran, N. (2003). **İşverenlerin zihin engelli bireylerin istihdamlarına ilişkin görüş ve önerileri**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Böcü-Boran, B. (2000) **Türkiye’de özürllülerin büro hizmetlerinde istihdam edilmesi açısından mesleki eğitimin önemi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Brolin, Doon E. (1991). **Life Centered Career Education: A Competency Based Approach**. (3 th Edition) Published by the Counsel for Exceptionel Children, USA.

Cavkaytar, A. (1999). **Zihin engellilere özbakım ve ev içi becerilerinin öğretiminde bir aile eğitimi programının etkililiği**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Çifci-Tekinarslan, İ (2008). Zihinsel yetersizliği olan öğrenciler. İ. H. Diken (Ed.). **Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim** içinde (s. 137-165). Ankara: Pegem Akademi Yayın Eğitim Danışmanlık.

Dixon, R.M. ve Reddacliff, C. A. (2001). Family contribution to the vocational lives of vocationally competent young adults with intellectual disabilities. **International Journal of Disability, Devolpment and Education**, 48 (2), 193-206.

Ekmekçi, Ö. (1987). Yeni Tüzük Hükümleri Uyarınca Sakat İşçi Çalıştırma Yükümü, **İstanbul Barosu Dergisi**, C.IV, S.6.

Eripek, S. (2009). **Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuklar**. (1.bs.). Ankara: Maya Akademi Yayın Dağıtım Eğitim Danışmanlık.

Ergenekon, Y. (2005). **İşe yeni başlayan zihin özürlüler öğretmenlerinin mesleki sorunlarının belirlenmesi ve bu sorunları gidermeye yönelik önerilerin geliştirilmesi.** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Ergenekon, Y., Gürsel, O., ve Batu, S. (2007) Gelişimsel geriliği olan bireylere okuldan işe geçiş becerilerinin kazandırılmasına ilişkin öğretmenlerin ve yöneticilerin görüşleri. **A.İ.B.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi**, 7(2), 61-85.

Heward, W. L. (2002). **Exceptional Children.** (Yedinci basım). New Jersey: Prentice-Hall, Inc.

Karasar, N. (1995). **Araştırmalarda Rapor Hazırlama.** (8.bs.). Ankara: 3/A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd.

Karataş, K. (2001). Özürliülerin İstihdamı ve Çalışma Yaşamında Karşılaşılan Sorunlar, K. Karataş (Ed.). **Görme Özürlüler İçin Rehabilitasyon Deneyimleri, Yeni Rehabilitasyon Politikaları ve Meslek Tanımları,** Ankara: Körler Federasyonu Yayını, No:4, 2001b:141-151

Kırcaali-İftar, G. ve E. Tekin. (1997). **Tek Denekli Araştırma Yöntemleri.** (1.bs.). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Kırcaali-İftar, G. (1998) Özel Gereksinimli Bireyler ve Özel Eğitim. **İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama Programı.** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

MEB (2006). <http://orgm.meb.gov.tr/Mevzuat/ozelegitimhizyonetmeligi.htm> (Erişim Tarihi: 08.05.2010).

Mutluoğlu, L. (2004) Türkiye’de Çıracılık Eğitimi Sisteminde Özürlüler, **ÖZ-VERİ Dergisi.** Aralık Cilt: 1 (2), (153-375).

Newton, J. S., Olson, D. Ve Horner, R. H. (1995). Factors contributing to the stability of social relationships between individuals with mental retardation and other community members. **Mental Retardation**, 33 (6), 383-393.

Özdemir, S. (2008). **Türkiye’de hafif düzeyde zihinsel engelli bireylere meslek edindirme ve istihdamlarına ilişkin politikaların değerlendirilmesine yönelik yönetici, işveren ve veli görüşleri.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Özmen, E. S. (1996). **İşverenlerin engelli bireylerin işe alınması ve birlikte çalışılmasına yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından Karşılaştırılması.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Thomas, G. L. (1996). **Teaching Students with Mental Retardation.** New Jersey: Prentice Hall, Inc., Englewood Cliffs

Vuran, S. (2007). Zihinsel yetersizlik. S. Eripek (Ed.). **Özel eğitim** içinde (s. 43-56). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Wehman, P. (1996). **Life beyond the classroom: Transition strategies for young people with disabilities** (3. Baskı) Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co